

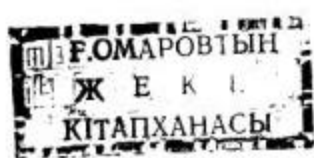
ANCIENT GOLD OF KAZAKHSTAN

КАЗАКСТАННЫҢ ҚО

НІСТАНТЫНЫ АРВННН ЗОЛОТО

КАЗАХСТАНА THE

Құрастырушы К. АҚЫШЕВ

Мақаланың авторлары К. АҚЫШЕВ, А. АҚЫШЕВ

Ағылшын тіліне аударған О. БЕЛЯЕВА

Фотосуретшілері А. СТРЕБКОВ, В. СТУКАЛОВ, В. СУСЛИН

Көркемдеген

Т. МҰҚАТОВ

Составитель К. АКИШЕВ

Авторы текста К. АКИШЕВ, А. АКИШЕВ

Перевод на английский язык О. БЕЛЯЕВОЙ

Фотографы А. СТРЕБКОВ, В. СТУКАЛОВ, В. СУСЛИН

Обформление

Т. МУКАТОВА

Compiled by K. AKISHEV

Authors of the text K. AKISHEV, A. AKISHEV

Translated into English by O. BELYAYEVA

Photographs by A. STREBKOV, V. STUKALOV, V. SUSLIN

Designed by T. MUKATOV

Алтын — адамзат алғаш игерген металдардың бірі. Ғаламат пластикалық қасиеті, табиғаттың бұлдіргіш құбылыстарына төзімділігі және әдемі сары түсі оның зергерлік өнердің негізгі материалдарының біріне айналуына мүмкіндік туғызды.

«Мөлдір сары түс, — деп жазды Гете, — табиғатынан жарықтың белгісін танытады және ерекше айқын, ғажайып нәзік әсемдігімен көз қуантады. Жарқыраған таза алтын, сол сары түс, бізге жан дүниені баурап аларлық ғажайып ұғым туғызды»¹.

Алтын — «жылы» металл. Оның түсі мен күңгірт болмысы жасырын келіп жаныңды аялаған күн нұрын сездіргендей болады.

Шығыс халықтары арасында «Дала алтыны не?» деген жұмбақты сұрау болған. Жауабы: Күн шапағы. Адамзат алтынды білгелі бері мыңдаған жылдар өтті. Талай тайпалар мен халықтар өмірге келіп кетті, өнер дүниесінде әр алуан құбылыстар туындап, жоғалып құрып жатты, бірақ адам әрқашан алтын бұйымдардың жарқыраған шұғыласынан күн нұрын сезінді, таң атып, күн батқан сәттегі шапақты көріп келді. Алтынның түсі отқа да теңестірілді. Мұндай түйсінудің ауқымы қай жерде де жан-жақты еді.

Алтын әрдайым жақсылықтың нышаны ретінде ұғынылып келді, мәселен, адам біреуді жақсы көргенде «алтыным» дейді, жарқыраған, құлпырған нәрсені «алтындай жарқырайды» деген теңеу айтады. Мұндай теңеу әлемдегі көптеген халықтардың тілінде бар².

Бұл металдың аса маңызды қасиеті — оның ешқашан бүлін-

бейтіндігінде. Бұдан талай дәуір бұрын жасалған көркем бұйымдар сол баяғы алғашқы қалпын әлі күнге дейін сақтап келеді.

Қазақстан территориясынан табылған алтыннан жасалған заттардың молдығы бұл өңірде ерте заманнан бастап-ақ асыл металл өндіріліп келе жатқандығын дәлелдейді. Шығыс және Орталық Қазақстаннан, Жетісудың шығысынан (Жоңғар Алатауы өңірінде) ежелгі заманда жасалған алтын бұйымдар табылды³. Қазақстандағы өзендердің жағасын қазып жатқан «Алтайзолото» кәсіпорындарының қазышұңқырларынан асыл металл түйіршіктерімен бірге қола дәуірінде жасалған (Біздің дәуірімізге дейінгі 2 мың жылдық) қола құралдар, сәндік әшекейлер мен қола дәуіріндегі алтын іздеушілердің құралдары табылып жатыр.

Альбомда Қазақстан жеріндегі ежелгі және Орта ғасырлардағы шеберлердің Мемлекеттік Эрмитажда*, Қазақ ССР Ғылым академиясының археология музейінде және Қазақстанның Мемлекеттік орталық музейінде сақталған бұйымдар жарияланып отыр.

Ең көне ескерткіштердің арасынан альбомға қола дәуіріндегі андрон мәдениетіне жататын алтын бұйымдар берілді. Олар Қазақстан территориясында біздің дәуірімізге дейінгі XVI—XIV ғасырлардың өзінде-ақ зергерлік өнер пайда болғандығын дәлелдейді.

Ол бұйымдар көп емес және олар біршама жасауы мол зираттардан табылды. Демек, сол кездің өзінде-ақ алтыннан жасалған заттар дәулетті адамдардың қолында болған деуімізге дәлел бар. Индоирандықтар кезінде алтын адамның қоғамдағы жағдайын (варне немесе паштра) анықтағаны белгілі, ал ертедегі мемлекеттік құрылыстың алғашқы формасы пайда болған соң, алтын патшалық құрушылар әулетінің құдіретін танытатын белгі саналған. Бір айта кететін жағдай үнділік «варна», «ирандық «паштра» деген терминдер «түс» деген сөз. Алтын әшекеймен бірге жауынгерлердің қызыл түсті киімі де адамның шыққан тегін айқындайтын белгі болған. Мамандардың болжамы бойынша, мұндай символика қола дәуірінің өзінде-ақ болған⁴.

Андрондық сәндік әшекейлердің арасынан ең көп кездесетіні

екі ұшы иіліп қосылған дөңгелек сырға. Ондай сырғалар мыс сымнан жасалған. Мыс сым күдерімен ысып жалтыратылып, жұқа алтынмен қапталатын болған. Мұндай тәсіл қымбат металды үнемдеуге мүмкіндік тудызған. Алтынмен қаптау кейін көшпенділер өнерінде қолданылған.

Қазақстандағы зираттардан ерекше жасалған сырғалар табылды. Олардың бір ұшы жалпақ үш бұрышты болып келеді де, екінші жағы сүйірленіп жасалған. Мұндай сырғалар кеңінен тараған және олар тек андрондық зираттардан ғана емес, қола дәуіріндегі Орта Азия мен Сибирьде өркендеген мәдениеттің басқа археологиялық ескерткіштерінен де табылды.

Жіңішке пластинадан иіп жасаған бір жарым оралымды сырғалар мен алқалар да андрон мәдениетін кеңінен айқындайды және сол мәдениеттің археологиялық символы саналады. Олардың арасында таза алтыннан жасалған заттар аз, көбісі алтынмен қапталған мыс сырғалар. Ол сырғалар өте қарапайым әрі форма жағынан да тым көзге ұрарлық ештеңесі жоқ.

Пышақтың қыны, түйреуіш, пластина сияқты бірсыпыра алтын бұйымдарда геометриялық ойма өнерінің мотивтері кездеседі. Меандрлық өрнектер, үш бұрыштар әшекейі — андрон керамикасына тән нәрселер.

Алакөлдегі Айбас-Дарасы (Орталық Қазақстан) зиратынан табылған алтын білезік — сирек кездесетін дүние⁵.

Қазіргі күнге дейін оның екі бөлігі — жұқартылған алтынмен қапталған қалың, сәл жалпақталған түтікшелер сақталған. Олардың біреуінің ұшына үш бұрышталып жасалған әсем өрнекті дөңгелек бекіткіш дәнекерленген. Білезіктің осы бөлігінің астыңғы жағына да дәл әлгіндей ою-өрнек салған. Ал, білезіктің екінші бөлігі жіңішкелеу және оған ою-өрнек те салынбаған. Сөз жоқ, бұл білезік болмысы жағынан кеудеге таратын түтікті шағын әшекейге өте ұқсас дүние, кейініректе ол әшекей Евразияның сак-скифтер әлемінде кең тараған. Есік қорғанынан (біздің дәуірімізге дейінгі V—IV ғасырлар) табылған күміс әшекей соның дәлелі.

1980 жылы Жетісу шығысындағы Мыңшұңқыр зиратынан табылған екі алтын сырға карасук мәдениетіне жатады, ол мәдениеттің орта азиялық мәдениеттен тарағаны белгілі. Сол сырғалардың

* Авторлар Мемлекеттік Эрмитаждағы алтын бұйымдар коллекциясын суретке түсіруге көмектескені үшін М. П. Завитухина мен Н. П. Засецкаяға алғыс айтады.

біреуіне алтын жалатылған, оның андрондық дөңгелек сырғалардан еш айырмашылығы жоқ. Түр жағынан ерекше болып құйылған екіншісінің өте қолайлы да әдемі бекіткіші бар. Дөңгелек сырғаның ортасына бірінің артында бірі тұрған екі ат бейнеленген. Бұл бейнелер бір ізге түскен стиль бойынша қалыпты әдіспен жасалған. Аттардың әр мүшесі әсірелей салынғаны көрініп-ақ түр: қалыптан тыс жуан мойны мен қақ айырыла төгілген жалы, кең танауы, сәл ғана төмен қарап қалған үлкен дөңгелек көз қалыпты бір тәсілді танытады. Бұл бейнелер тегі жұмсақ тасқа ойылып салынған да, кейіннен әрі қарай жетілдірілмеген болуы керек. Стильдік жағынан олар қола қанжардың сабына салынған аттардың (Кама мен Волга бойындағы сеймин-тубин мәдениеті — олар да карасук мәдениетіне жатады) бейнелеріне өте ұқсас және Забайкальядағы карасук мәдениетінен туындаған аң бейнелеріне жақын. Бірақ біз сөз етіп отырған сырғалардағы жануарлар бейнелеріне керемет ұқсастықты Орталық Азиядан табылған ескерткіштерден көруге болады. Онда жануарлар бейнеленген сырғалар мен сақиналар «бұғы тастарына» қашалып жасалған⁶. Мұндай тәсіл Таяу Шығыста біздің дәуірімізге дейінгі III мың жылдықтан бастап белгілі («керкук» сияқты баспа өрнектері), бұл тәсіл ол жақта біздің дәуірімізге дейінгі II—I мың жылдықтарда да сақталды (Луристан, Загрос ж. т. б.)⁷.

Жетісудан табылған сырғалар, тегінде «бұғы тастарының» көбісі сияқты, сактар заманынан бұрынғы біздің дәуірімізге дейінгі XII—X ғасырларда жасалса керек. Бір атап өтетін нәрсе — «бұғы» бейнелері қазіргі уақытта Оңтүстік Қазақстаннан (Қаратау, Ақсу-Жабағылы, Жоңғар Алатауы) табылуда. Көптеген белгілеріне қарағанда, Қола дәуіріндегі «бұғы тастар» стилі сактарға ауысқан да, оның алғашқы туындыларына әсер еткен. Бұл сырғаларға ұқсас Таяу Шығыстағы дүниелер карасук және оған жақын мәдениеттердің батыспен байланысты болғандығын аңғартады. Жетісу сырғасы — өзiрге карасук хайуанат стилінің алтынмен жасалған ең тартымды ескерткіші. Ол хайуанат стиліне жататын скиф-сак өнерінің бастау көзін анықтауда өз ролін атқаруы мүмкін. Екі аттың бейнелеу мотиві кейіннен скиф-сактың және басқа да индонрандық халықтар өнерінің бүкіл тарихынан берік орын алды.

Ол орта ғасырларда да, одан кейін де қолданылып, барлық жерде жарық дүниелік символға айналды да, оның өзі тәңір егіздері деген діни ұғыммен байланыстырылды⁸.

Сонымен, археологиялық деректерге қарағанда, Қазақстан территориясында зергерлік өнер біздің дәуірімізге дейінгі II мың жылдықтың екінші жартысында пайда болған. Орталық Қазақстан білезігі мен Жетісу сырғасының жасалу техникасының жоғарылығына қарағанда, бұл өнер сол кездің өзінде-ақ айтарлықтай дамыған деуге болады.

Қазір Европа территориясынан скиф-сактардың хайуанат стилімен жасалған тамаша өнер туындылары табылып жатқаны табиғи заңды құбылысқа айналып отыр, ондай ескерткіштер қатарына мамандарды таң-тамаша етіп, қайран қалдырып келе жатқан «Есік» қорғанынан табылған «алтын киімді адам», Украинадағы Қалың моладан қазылып алынған Пектороль, Ауғанстандағы Толля төбеден шыққан Кушан патшаларының қазынасы жатады.

Азияда қалыптасуына сак тайпалары зор әсер еткен скиф-сибирьлік хайуанат стилі — өнер тарихындағы ерекше құбылыс, XVII—XIX ғасырларда Батыс Сибирьдегі «таңғажайып зираттардан» табылған сактардың көптеген мәдени ескерткіштері қазір Петр I-нің Сибирь коллекциясы ретінде белгілі. Олар әуелде Кунсткамераға түскен, содан соң Мемлекеттік Эрмитажға тапсырылған. Анықтауыш белгілері мен жасалу мерзіміне қарағанда олар ертедегі көшпенділер өнерінің ескерткіштері ретінде танылып отыр. Көшпенділер деген жалпы ұғымға сактар ғана емес, оған савроматтар, сарматтар, үйсіндер, ғұндар жатады.

Біздің дәуірімізге дейінгі VII—III ғасырлардағы сак, савромат және скиф одақтастығының саяси ымыралылығы скиф-сибирьлік хайуанат стилінің гүлденуіне себепші болды. Ежелгі сак суретшілері сүйенген хайуанат образдарының триадасы (күс-тұяқты жануар — жыртқыш) бейбітшілік қоғам құрылысының салтанаты идеясын паш етті.

Сактардың ертедегі өнеріне Түгіскен, Ұйғарақ, Біже, Аржан қорғандарынан табылған қола бұйымдар жатқызылып келді. Ол бұйымдар Луристан торевтикасымен, карасук, ертедегі тағар мәдениетімен және кейбір жағдайларда Жетісу, Алтай, Монғолия

өңірлеріндегі сактарға дейінгі дәуірде салынған сурет өнерімен тығыз байланыс болғандығын танытты. Олар, негізінен алғанда, алтыннан жасалған бедер вұсқасы ғана аңғарылатын немесе жұқа рельефтік алтын бұйымдардан едәуір айырмашылығы бар, құйылып жасалған дүниелер.

Орталық Қазақстаннан табылған пышақтың қынындағы төрт қабыланның бейнелері ерекше көңіл аударарлықтай. Стильдік жағынан олар Қытай мен Монғолиядан Қара теңіз жағалауына дейінгі территориядан табылған басқа да қабыландардың бейнесіне ұқсас. Қабыланның денесі доп-домалақ болып жиырылып қалған, басы керемет үлкен, көзі мен құлағы дөңгелек, құйрығы иіріліп барып шеңбер құрап жатыр. Тұтас алғанда — бітімі дөңгелек, жұмыр. Бұл бейнелерді біздің дәуірімізге дейінгі VI—V ғасырларға жатқызуға болады.

Шілікті аңғарындағы (Шығыс Қазақстан) қорғандарды қазған кезде С. Черников біздің дәуірімізге дейінгі VII—VI ғасырларда жасалған алтын әшекей бұйымдардың мол қазынасын тапты⁹. Негізінен алғанда, олар — сәнді киімдер мен қару-жарақ.

Шіліктіден табылған олжа қазынаның көпшілігі алтынның жұқа қабыршағынан шеберлікпен ойып жасалған бейнелер («ұзын аяқты» қабандар, ромбыға ұқсас әшекейлер). Олар матаға немесе ағашқа жапсырылған. Қабандардың үлкендігі әр алуан, бірақ бірдей тәсілмен бейнеленген. Тұрпаттары өте ықшамды. Бұл бейнелер жартастағы кейбір жазуларды, тіпті палеолит өрнектерін, еске түсіреді. Азу тіс пен тамшыдай ғана көз болымсыз сызықша арқылы көрсетілген. Шіліктіден табылған алуан түрлі бейнелер сол кездің өзінде барынша мәнерлі образдар мен әшекейлі мотивтердің дүниеге келгенін көрсетеді.

Жатқан бұғының қаңылтырға түсірілген рельефтік бейнелері ғажайып әдемі. Олар да матаға немесе теріге жапсырылатын болған. Бір қызығы бұғының құлағы бөлек жасалған әрі әсем таспен, пастамен безендірілген. Шілікті қазынасынан полихромдық стильге ұмтылушылық байқалады. Мүйізінің жасалуы жағынан бұл бұғылар «бұғы тастардағы» бейнелерге ұқсас. Киелі бұғы образы неолит дәуірінде Қазақстан, Сибирь, Орталық және Алдыңғы Азияны мекендеген халықтардың ескерткіштерінен (біздің

дәуірімізге дейінгі 2 мың жылдық) белгілі. Осыған байланысты сак өнеріндегі бұғы образын жасау тракторкасында жергілікті дәстүрлер Таяу Шығыстан ауысқан белгілермен табиғи қабысқандығын атап айтуға болады. Бүкіл скиф-сак әлемінде алтын бұғы күннің және туындап, тозып құрып жатқан табиғаттың символы, ал оның мүйізі өткінші өмірдің діңгек тірегі іспетті болып сипатталды.

Шіліктіден табылған бейнелер жиынтығындағы қыран мен жиырылған қабылан бейнесіндегі әшекейлерге дамыған скиф өнерінде толып жатқан ұқсас дүниелер бар. Тамшы сияқты болып жасалған су мен жеміс символы саналатын балық бейнесі ғажайып дүние. Тұтастай алғанда, Шіліктіден табылған хайуанаттық символдық образдар әр алуан мифологиядағы дүние бөлінісіне сәйкес келеді. Құс — жоғары жақ, аспан; жыртқыш және жыртқыш емес аңдар — орта түс; жылан, балық — төменгі жақ; су — образдық символика міне осылай бейнеленген. Мемлекеттік құрылыс дами бастаған соң сактарда мұндай символика жаңа ұғымға ие болып, өктемдіктің белгісін танытатын болды.

Алматы маңындағы «Есік» қорғанынан табылған «алтын адамның» бас киіміндегі үш түрлі композиция жоғарыда айтқан пікіріміздің айқын мысалы бола алады. Қорғанға осы уақытқа дейін ешкім тимегендіктен ертедегі көшпенділер өктемдігі символын анықтауға мүмкіншілік туды.

«Есік» көсемі сән-салтанатты киіммен жерленген. Оның үстіне кигені жұқа жібек көйлек, қысқа камзол, қызыл күдеріден тігілген шалбар, өкшесі жоқ ұзын қонышты етік. Камзолына фантастикалық бұғы мен бұлан басы тәрізді әшекей тігілген. Көсемнің басына кигені үш шабаталы шошақ бөрік. Персеполь сатысындағы рельефте сактардың ақсүйектері — «шошақ бөрікті сактар» дәл осындай бас киіммен бейнеленген. Мойнына жолбарыстың басына ұқсаған ұштығы бар үш оралған әшекей таққан. Оң қолының саусақтарында екі жүзік; біреуінің айналы қалқаншасы бар; екіншісінің бетіне тәж киіп, қырынан тұрған адамның бейнесі салынған. Мүрденің сол иығының тұсында алтын адамның ұштығы бар символикалық аса таяқ пен алтын лентамен оралған қамшы жатқан. Оң жағында, қызыл бояумен боялған ағаш қынның ішінде, салт

атты жауынгердің қаруы — алмас қылыш, сол жақ қынына жанталасқан бұлан мен жылқының бейнесі салынған, болат қанжар. Оның екі басты жымртқыш құсқа ұқсаған сабы алтынмен апталған, ал жүзі әр алуан хайуанаттардың бейнесі салынған алтын пластиналармен безендірілген. Қарулардың түрлеріне қарағанда, «Есік» қорғанын біздің дәуірімізге дейінгі V—IV ғасырлардағы сақтар заманына жатқызуға болады¹⁰.

Ескерткіштің бүлінбей аман сақталғандығы көсемнің киімдері мен жасау-жабдығын бастапқы қалпынан айнытпай қайта жаңғыртуға мүмкіндік туғызды. Камзолға үш жашырақты өсімдіктер мен жолбарыстың басы сияқты алтын әшекейлер тұтастырыла тігілген. Әшекейлер алтын қабыршағынан ойылып, қызыл күдеріге құрақ сияқты болып тігіледі немесе жапсырылады. Әшекейлердің қызыл фонда ырғақтылықпен алмасуы нәзік өрнек туғызады. Бас киім барыс, жолбарыс, мүйізді және қанатты аттар, құс, арқар сияқты әшекейлер мен өмір тірегі тау бейнеленген пластиналармен, т. б. өрнектермен безендірілген.

Киім-кешек пен қару-жарақ аса салтанатты асыл дүниелерден жасалғанмен, амалсыз, әдейі далдалу тәсіліне барғандықты аңғармауға болмайды. Асыл металл мол жұмсалған деген ұғым жақсақтыққа соқтырады: жануарлардың мүсіндік бейнелері қола мен ағаштан жасалған да, өте жұқа алтынмен қапталған, көзге үлкен болып көрінетін түтікшелі әшекейдің іші қуыс.

Есік қорғанынан табылған алтын әшекейлер әр алуан тәсілмен жасалған: соғу, штамптау, ою, балқыту, соғып алтындау, жалтырату, осем түйіршектермен және настамен безендіру т. б. тәсілдері қолданылған.

Есіктен табылған аң бейнесіндегі ірі әшекейлердің көпшілігі жұқа рельефпен жасалған. Көз, қабырға, бұлшық еттің ширығуы ойылған нүкте, сопақша белгі, жақша, үтір, образды сызықтар сияқты белгілермен бейнеленген, мұндай тәсіл, Ассирия мен Ахменидтік Иранның жазық рельефтік және сызықтық бейнелерінде жиі қолданылған.

Есік шеберлері аңдарды жасағанда қырынан көрінетін бейнелерді мәнерлі сызықтармен көмкеріп, түр өзгертін отыруға ден қойды. Айбат шегіп жатқан барыстың, жолбарыстың, құзғын құстың (бас

киімдегі әшекейлері), бұлан мен жылқының (қанжар қынының түбі) денелері жанталаса шиыршық атқан кейіпте бейнеленген.

Жануарлардың өсіну ерекше бейнелері мысық тектес жыртқыштарды (арыстанды) қаһарманмен немесе тәңірімен алыстырып қойған ежелгі месопотамиялық трактовкамен байланысты дүниелер шығар.

Қанжар үлкен бір шеберлікпен безендірілген. Оның қанағарына бірінің соңынан бірі шұбырған қабандардың, барыстардың (жолбарыстардың), қояндардың, тау ешкілердің, қасқырлардың, ақбөкендердің, жайрандардың, арқарлардың, түлкілердің, жыландардың бейнелері бар алтын пластиналар орнатылған. Хайуанаттар жер тырмалаған кейіпте бейнеленген, мұның өзі бұл қанжарды Орал бойындағы савроматтар ескерткіштерімен жақындастыра түседі, ал савроматтарға Оңтүстік Сибирь мен Қазақстан көшпенділері өнерінің ықпалы тиген еді. Бұл орайда, тегі Алдыңғы азиялықтар мен ежелгі дүние өнеріне тән хайуанаттар композициясын сақтар өздерінің ұғымына лайықтап қайта жаңғыртқан сияқты. Бейнелер тым кішкентай болғандықтан оларды жасаған шебер хайуанаттардың көзге бірден түсетін белгілеріне баса назар аударған, көзді, құлақты, мүйізді, тұяқты, тырнақты әсірелеп көрсеткен. Композиция ырғағын баса көрсету үшін жануарлар денесінің шығыңқы жерлері айқынрақ бейнеленген — екі жауырының ортасы мен сауырына тамшы сияқты белгілер жапсырылған.

«Есік» қорғанынан табылған дөңгелек скульптура техникасымен жасалған жануарлар бейнелері (қанатты және мүйізді аттар, құс, шошақ бөріктегі арқар қанжардың сабындағы құлақты құзғын құс), жазық рельефті бейнелерге қарағанда, өте шынайы жасалған.

«Есікте» қызыл және қара бояулармен боялған алтын әшекейлер кездесті. Олар бас киімнің жебе сияқты сорайған пластиналары. Сол сияқты, ірі дөңдей бір шоқ әшекей және көгілдір моншақ тастың ақығы бар сырға да табылды.

«Есік» қорғанындағы сақ комплексі ең жоғары бағаға лайықты, басқаға ұқсамайтын кемел өнерді аңғартады. Бір ескеретін жай — табылған олжаның біршамасы Жетісу үшін жаңалық емес. Мәселен, көп жағдайда тонаушылыққа ұшыраған Есік, Талғар және басқа да қорғандардан жекелеген алтын бұйымдар табылды, олар

дың кейбіреулері «Есік» қорғанынан табылған қазыналарға ұқсас, кейбіреулері біздің жетісулық сактар жөніндегі ұғымымызды кедейте түсетін жаңа деректер береді.

Әсем түйіріліктер мен настандан жасалған моншақтардан, ақықтан және басқа металдардан құралған, шашағы бар, алтын сымнан иілген толып жатқан сырғалар осындай, түп жағы жанталасқан фантастикалық кайуанатқа ұқсаған түйреуіш, жалпы көрінісі алтынмен апталған темір әбізел ерекше көз тартады. Осындай заттардың бәрі жасауы бай «патша» зиратынан табылды.

Біздің дәуірімізге дейінгі III—II ғасырларда «хайуанат стилінің» орнын безендіру стилі басты. «Хайуанат стилінде» шектен шықпай барынша жұпыны қолданылатын түрлі түсті әшекейлер (көгілдір ақық, паста, қызыл тастар) кең тарай бастады. Безендіру стилімен жасалған алтын бұйымдар Қазақстанның үш зираттық комплексінен табылды, олар, жалпы, біздің дәуірімізге дейінгі III—II ғасырлар шамасына жатқызылады. «Теңлік» қорғанынан табылған киім әшекейлері (біздің дәуірімізге дейінгі III—II ғасырлар), Қызылорда облысының Қазалы ауданындағы Тұздақ өңірінен табылған екі білезік пен Жетісудағы Қарғалы шатқалының олжасы — абыз әшекейі (біздің дәуірімізге дейінгі II—I ғасырлар) безендіру стилінің айтулы туындылары.

«Теңдіктен» табылған олжаның ерекше көңіл аударатыны бетіне салт аттының бейнесі салынған көлбеу төрт бұрышты әшекей, шамасы ол киімге тағуға арналған болуы керек. Салт атты сактарша киінген, басында матадан тігілген шошақ бөрік, жадағайын жел желбіретіп тұр. Астындағы атының жалы күзелген, кекілі түюлі, тізесі бүгілген. Жүген, айылбас, ауыздық, сағалдырық бейнеленген. Салт атты образының бастауы анықталған жоқ. Мұндай бейнелер біздің дәуірімізге дейінгі 2 мың жылдықтың аяғынан бастап Таяу Шығыс пен Кіші Азияда белгілі болатын. Сильдік жағынан Теңлік әшекейлері Петр I-нің Сибирь коллекциясындағы (жанрлық композициялар), Пазырық қорғанындағы (кілем) және грек-бактрий өнеріне жататын ескерткіштердің ою-өрнектерімен үндесіп жатыр¹¹. Негізінде салт аттының образы эллиндердің кейінгі кездегі өнеріне тән болды, әрі барлық жерде ондай образ тәңірідей табынатын қаһарманға лайық деп ұғынылды.

«Теңлік» қорғанынан табылған, жұқартылған металдан ойылған, тігуге арналған тесігі бар құйма әшекейлерде өсімдік мотивтері бар (жалпырақты және шоқ гүлді, жел... тартатын өсімдіктер). Әсіресе гүл жарған «иілген сабақтар» мотиві ерекше көңіл аударарлықтай, дәл сондай ою-өрнектер эллиндік (грек-бактрийлік, үнді-гректік, парфиялық) өнерде де бар. «Теңлік» әшекейлеріндегі басқ. мотивтердің көпшілігі, соңғы деректерге қарағанда, Пазырық өнеріне үндесіп жататын алтайлық қорғандар Берель, Шебе, Қотанды ескерткіштері мен Орта Азияның эллиндік өнеріндегі ою-өрнектермен тәркіндес¹². Кейбір бұйымдар, әсіресе қара және қызыл бояулармен боялған заттар, «Есік» қорғанынан табылған олжаларға ұқсайды.

«Теңлік» бұйымдарымен «Тұздақ» білезіктері бір мезгілде жасалуы мүмкін. Сол білезіктердің құйылып жасалған біреуі ебедейсіз созылған фантастикалық қасқыр бейнесін аңғартады, оның арқасына құбыжық бастардың тізбегі салынған. Бұл білезік сияқты дүниелер Амудария қазынасы мен Петр I-нің Сибирь коллекциясындағы ескерткіштерде бар және ол білезік біздің дәуірімізге дейінгі III ғасырдан ерте жасалмағаны анық белгілі болып отыр. Екінші бір шарнирлі, кішкентай білезікте денесі бүгілген екі жылқы бейнеленген. Дөңгелек және үш бұрышты ойықшаларға түрлі түсті тастар орнатылған. Ғұн-сармат дәуіріне жататын мұндай бұйымдар Петр I-нің Сибирь коллекциясында да бар және ондай дүниелер ертедегі кушан дәуірінен мұра болып қалған кейбір ескерткіштер арасынан да кездеседі.

Безендіру стилімен жасалған ерекше көңіл аударарлық комплекс 1939 жылы Алматы маңындағы Қарғалы шатқалынан табылды. Ол талай рет баспа жүзінде жарияланып, өз еліміз бен шетелдерде талдап, түсіндірілді. Біздіңше, бұл комплекске ең дұрыс талдау жасаған А. Н. Бернштам. Ол Қарғалыда Үйсін бақсы әйелінің зираты табылды деп есептеді. А. Н. Бернштам «Қарғалы сәукелесі» деп аталатын образдарды түркі-монғол мифологиясы мен эпосы негізінде түсіндірді. Оның ойынша, ескерткіштің композициясында қайталанбас жергілікті хань және грек-бактрийлік бағыттарының алуан түрі үйлесім тапқан, мұның өзі үйсіндер өнерінің болмысын танытады. Басқа бір болжам бойынша, диадема

композициясы двостық дің ұғымнан немесе ежелгі иран аңыздарынан туындаған.

Диадемада қытай өнеріне тән (аждаһа, асқартау, шұбырған бұлт) образ мотивтерімен бірге сак өнеріне бейім (фантастикалық жолбарыстар, қабан, тау ешкі) бейнелері де кездеседі. Кезінде М. Ростовцев, Карлгрөн және Лауфер» дәлелдегеніндей, Чжань (біздің дәуірімізге дейінгі IV ғасыр) және ертедегі Хань (біздің дәуірімізге дейінгі II—I ғасырлар) кезеңдеріндегі қытайлардың өнеріне эллиндер мен көшпенділер қатты ықпал еткен, бұл жай олардың өнеріндегі образдар мен мотивтерді қытайлардың кеңінен пайдалануына әсер етті.

Осыған қарағанда, Қарғалы диademасын (оның екі бөлігі сақталған) жергілікті шебер Хань өнері дәстүрімен жасаған деп тұжырымдауға болады.

Лу коллекциясындағы Хань өнері ескерткіштеріне ұқсастығына байланысты Қарғалы комплексін А. Н. Бернштам I—III ғасырларға жатқызады¹⁴. Бірақ сәукеленің композициясы I—III ғасырлардан анағұрлым ертеде жасалған дүңшелерге — мәселен: біздің дәуірімізге дейінгі II—I ғасырларға жататын, Таксиль қазыналарына, Петр I-нің Сибирь коллекциясындағы ескерткіштерге ұқсас. Сондықтан бүкіл Қарғалы комплексін тұтастай алғанда, А. Н. Бернштам болжамынан неғұрлым ерте кезге, яғни, біздің дәуірімізге дейінгі II—I ғасырларға жатқызуға болады.

Қарғалы қазынасындағы басқа әшекей заттар: қианатты тау ешкілер бейнесіндегі және басқа да фигуралы әшекейлер сияқты дүңшелер дамыған сак өнерінен де, әсіресе Сибирь коллекциясы мен Арал бойынан табылған бұйымдардың арасынан да кездеседі.

Сақтардың Орталық Азиядағы байланыстары арқасында кеңірек дамыған безендіру стилі Қазақстанды мекендеген халықтардың өнерінде полихромдық стильдің тарауына негіз болды. Соңғы стиль бұл өңірге III—V ғасырларда тарады.

Полихромдық стиль ескерткіштері арасынан екі топ ерекше көзге түседі, олардың әрқайсысының мынадай белгілері бар:

— бірінші топқа жататын заттарда, дәнекерлеп жасалған ұяларға түрлі түсті (қызыл, қызғылт) тастар орнатылады, әсем түйіршіктер мен жалтыраған сымнан өрнектер жасалады;

— екінші топтағыларда фон болмайды және дәнекерленіп жасалған қоршауларға асыл тастар орнатылады¹⁵.

Негізінде, гүл дәстүрлері басым болатын бірінші топтағы бұйымдарға: сәукеле, шекелік, жүзік, сырға, белдік бастар және басқа да заттар жатады. Екінші топтағы қоршамалы безендіру бұйымдары — білезік, белдік, қын, қылыштың сабы, қыстырғыш, тағы басқалар.

Қазақстан территориясынан табылып жатқан полихром стиліндегі бұйымдар жыл өткен сайын көбеюде, қазір олар Қара теңіз жағалауынан табылған қазыналардың санына жақындады. Осы стильге өте тән зат — шекеліктердің Қазақстан мен көрші Қырғызстаннан табылғаны оған асады.

Қазба жұмыстары жуырда ғана қауырт жүргізіле бастаған Лебедевқадағы Сармат бейітінен табылған полихромдық заттардың шетелден ауысқаны сөзсіз. Олжалардың ішінде ерте кезде Римнен келген шыны құты, тағы басқа бұйымдар бар, ал оның өрнектері және әсем белдікшелері бар, бетіне құстар мен ешкілердің бейнесі салынған алтын жалатылған қалқаншаларды Таяу Шығыс шеберлері XII—XIV ғасырларда жасауы ықтимал. Лебедевқадан табылған үлкен жүзік қоңырқай-қызғылт түсті асыл тастармен безендірілген, ол тастар тұрған ойықтар әсем түйіршіктермен көмкерілген, тегінде, бұл жүзік Қара теңіз бойында немесе Орта Азияда жасалғаны сөзсіз.

Өте көп полихромдық әр алуан заттар ойда жоқта 1928 жылы Бурабай көлінің маңындағы бейіттен табылды. Оларды А. Н. Бернштам мен И. П. Засецкая баспа жүзінде жариялады¹⁶. Осы қазынадағы әшекейлер, көмкермелер, үштықтар, медальондар қоршаулы безендіру немесе дәнекерленген ұядағы безендіру болсын әсем түйіршіктермен гажайып көркемделген. Дөңес немесе жазық формада әсем қырланып жасалған асыл тастар ұяларға қара маймен бекітілген.

Ақмола уезінің Қара ағаш шатқалындағы бейіттен табылған мүйізді аждаһаның басына ұқсаған үштығы бар күміс әшекей (Козырев қазбалары, 1904 жыл)¹⁷ кеңің аударарлық дүние, оған дөңгелек асыл тастар орнатылған, үш бұрышты және түйіршіктерден құралған шок-шок гүлді өрнектері бар.

Жетісудан табылған олжалардың арасында әр алуан сырғалар мен шекеліктер бар. Ақтастыдағы бейіттен шыққан шекеліктер ғажайып дүниелер. Олар үш бұрышты және дөңгелек қан қызыл түсті асыл тастармен, әсем пирамида сияқты болып құралған өрнектермен әшекейленген. Бұл шекеліктер Алматы облысы Кеген ауданының Қурайлы шатқалындағы ақсүйек әйелдің бейітінен табылды. Бұл ескерткіш үйсіндердің соңғы кезеңіне (III—V ғасырлар) жатады, одан табылған шекеліктер — ғұн дәуіріндегі полихромдық стиль туындыларының ең таңдаулысы.

Осындай шекеліктердің түрлі түсті пасталы қарапайымдау түрі Отрар алқабындағы Қаңлы дәуіріне жататын Көк мардан (осы аттас қаланың маңында) бейіттерінің бірінен табылды. (Шымкент облысы). Сол арадан шыны мен пастадан әшекейі бар полихромдық мыс бұйымдар шықты. Бұл бұйымдар полихромдық стильдің орта ғасырлардың бас кезінде Сырдария бойына салынған қалаларда зергерлік өнердің дамуына әсер еткендігін аңғартады. Қызыл қайнар төбе қаласынан күміс әшекей, алтын бау, сырғалар табылды. Бұл қазыналар зергерлік полихромдық бұйымдар жасау орталығына айналған орта азиялық қалалар болғандығын дәлелдейді.

Біраз бөлігі полихромдық стильмен жасалған алтын заттар коллекциясы 1915 жылы ойда жоқта Маңғышлақ облысындағы Батыр көлі маңындағы үңгірден табылды. Коллекция арасынан құртақандай құты мен сапты аяқ шықты. Цилиндір сияқты болып жасалған құтының бүйірі мен қақпағына шығыршық тұтқалар дәнекерленген. Төбесі ою-өрнекті белдеушелермен және жолақшалармен безендірілген. Цилиндір тәрізді сапты аяқтың сыртында токарлық станокпен қысып өңдеген кезде түсіп қалған жіңішке көлбеу сызықтар көрінеді.

Кенептен ызылып, сырты қызыл жібекпен көмкерілген байламшаның тысына дөңестеп жасаған ілмекшелі алтын әшекейлер тағылған.

Батыр көлінің маңынан табылған заттардың арасынан шыққан қылыштың немесе қанжардың алтынмен көмкерілген хрусталь түбі полихромдық стильмен жасалған, көмкерменің ойықтарында қызғылт-қоңыр асыл тас пен түрлі түсті шыныдан безеністер бар.

Осы коллекциядағы екі сырға да ерекше назар аударады. Әр сырға ағытпалы бауы бар шеңберден, асыл тас дәнекерленген екі алтын пластинадан және інжу-маржандан, алтын шарлардан құралған төрт алқадан тұрады. Боспор мен Кавказдан табылған ескерткіштерге толып жатқан ұқсастықтарына байланысты К. М. Скалон Батыр коллекциясы дәуіріміздің ІІІ ғасырында жасалған деп тұжырымдады.

Альбомда кейінгі дәуірдегі көшпенділердің өнерін Жетісудан табылған алтын бұйымдардың шағын коллекциясы паш етеді. 1980 жылдың көктемінде Алматы облысындағы Шенгөлдi поселкесінің шетінде жер қазу жұмыстары жүргізіліп жатқан кезде орта ғасырларға жататын қазыналы зират ашылды. Мұндай жағдайда, әдетте бола беретініндей, зират бұзылып, бүлдірілген, ондаған ескерткіштердің шамалы бөлігі ғана аман сақталып қалды. Түсініксіз, шырмау сияқты, екі үлкен әрі назік әшекейлер табылды, бүйірінде шашақ-бау ілуге арналған солақша тұтқасы бар. Әшекейлер қалыптан шыққан соң оюланған. Олар екі жартыдан дәнекерленіп көрінеді. Сыртқы жағында қыстыруға арналған екі ілмекше бар. Белдіктер осындай әшекейлермен бірге розеткаға ұқсаған түймеліктермен де безендірілген. Біз сөз етіп отырған зираттан жұқартылған алтыннан ойып жасаған аждаһа бейнесі де табылды. Зиратқа алтын мен күмістен құйылған ыдыс қойылған, оның ою-өрнекті (Лотос гүлі, майысқан сабақ, бұлт) әдемі иілген тұтқасы бар. Зираттағы одан басқа заттар да көңіл аударарлық. Алтын мен күмістен құйылған ыдыс, тегінде, ағаш қалыпқа құйылса керек. Шенгөлдіден табылған қазына ХІІІ ғасырдың екінші жартысы мен ХІV ғасырда жасалғаны белгілі болып отыр.

Альбомға енгізілген ескерткіштер — Қазақстан алтын бұйымдарының бір бөлігі ғана, бірақ соның өзі де Қазақстан территориясың мекендеген тайпалар мен халықтардың әлемдік өнер қазынасына үлкен үлес қосқандығы туралы мағлұмат береді. Республикада кеңінен жүргізіліп жатқан археологиялық зерттеулер нәтижесінде іс жүзінде ежелгі дүние ескерткіштері жыл сайын ашылууда, сондықтан да ескерткіштер коллекциясы одан әрі молай беретіндігі кәміл.

К. Ақышев, А. Ақышев

ЕКІ БАСЫ БІР-БІРІНЕ СҰҒЫНЫП
БЕКІТІЛГЕН БІЛЕЗІК
Ұлытаудағы Айбас-Дарасы бейіті. Б. г. дейінгі
XII—X ғғ.

БРАСЛЕТ С РАСТРУБОМ
Могильник Айбас-Дарасы. XII—X вв. до н. э.

BRACELET WITH A SOCKET
Aibas-Darasu burial ground.
Twelfth-tenth centuries B. C.

БЕКІТКІШ БАУЫ БАР СЫРҒАЛАР
Мыңшұңқыр бейіті. Б. г. дейінгі XII—X ғғ.

СЕРЬГА С РАСТРУБОМ
Могильник Мыншункур. XII—X вв. до н. э.

EAR-RING WITH A SOCKET
*Minshunkur burial ground.
Twelfth-tenth centuries B. C.*

БЕКІТКІШ БАУЫ БАР
ЖЫЛҚЫ СУРЕТІ САЛЫНҒАН СЫРҒА
Мыңшұңқыр бейіті. Б. г. дейінгі XII—X ғғ.

СЕРЬГА С РАСТРУБОМ
И ФИГУРКАМИ КОНЕЙ
Могильник Мыншункур. XII—X вв. до н. э.

EAR-RING WITH A SOCKET AND FIGURES
OF HORSES
*Minshunkur burial ground.
Twelfth-tenth centuries B. C.*

ҚҰРСАУ

Айшырақ бейіті. Б. г. дейінгі XIV—XII ғғ.

ОБОЙМЫ

Могильник Айшрак. XIV—XII вв. до н. э.

PLAQUES FROM A SHEATH

Aishrak burial ground.

Fourteenth-twelfth centuries B. C.

БІР ЖАРЫМ ОРАЛЫМДЫ СЫРҒАЛАР
Ақсу-Аюлы бейіті. Б. г. дейінгі XIV—XII ғғ.

СЕРЬГИ В ПОЛТОРА ОБОРОТА

Могильник Ақсу-Аюлы. XIV—XII вв. до н. э.

EAR-RINGS WITH ONE LOOP AND A HALF

Aksu-Ayuly burial ground.

Fourteenth-twelfth centuries B. C.

БУҒЫЛАР. ӘШЕКЕЙЛЕР

Шілікті қорғаны № 5. Б. г. дейінгі VII—VI ғғ.

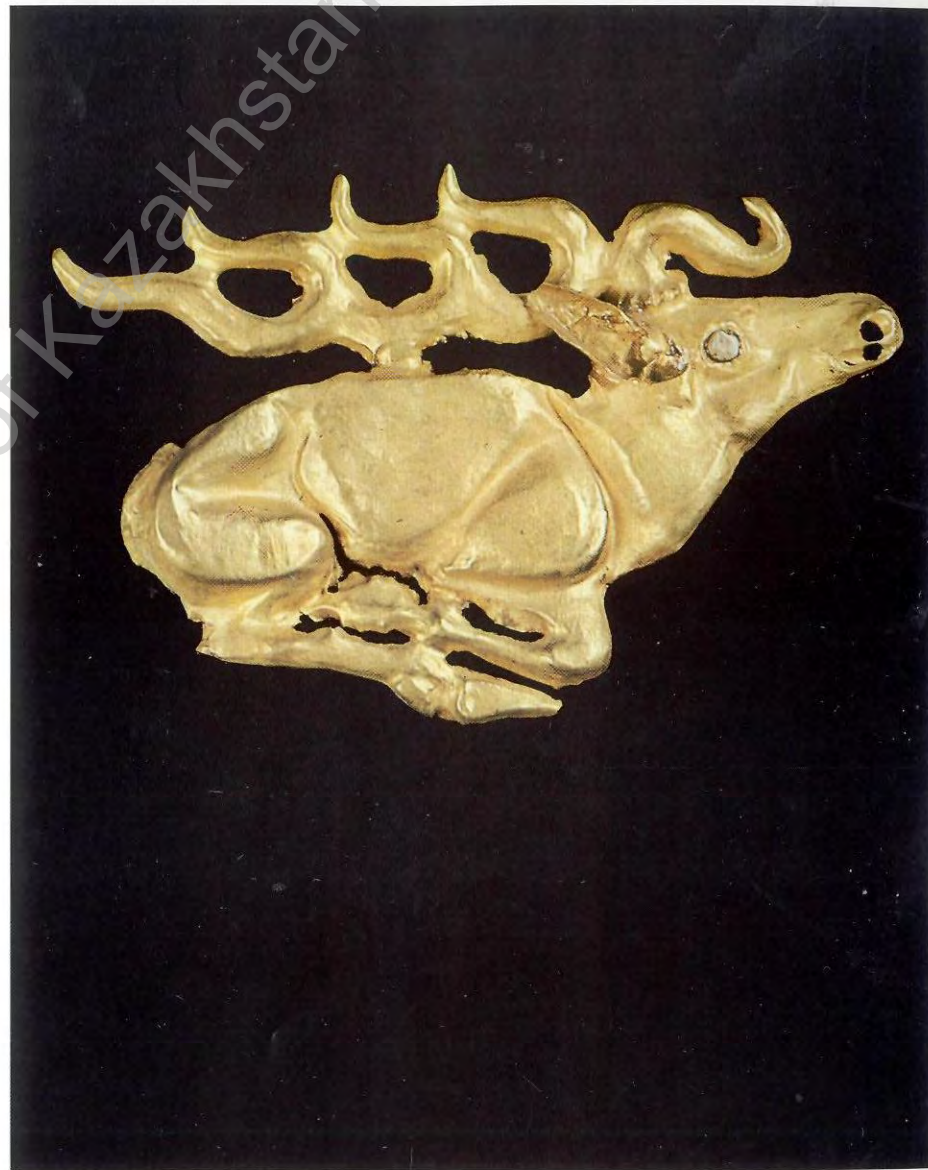
ОЛЕНИ. БЛЯШКИ

Чиликтинский курган № 5. VII—VI вв. до н. э.

BUCKLES. DEERS

Chilikty Kurgan N5.

Seventh-sixth centuries B. C.

ҚЫРАНДАР. ӘШЕКЕЙЛЕР
Шілікті қорғаны № 5. Б. г. дейінгі VII—VI ғғ.

ОРЛЫ. БЛЯШКИ
Чиликтинский курган № 5. VII—VI вв. до н. э.

BUCKLES. EAGLES
Chilikty Kurgan N5.
Seventh-sixth centuries B. C.

БАЛЫҚҚА ҰҚСАҒАН ЗАТ
Шілікті қорғаны № 5. Б. г. дейінгі VII—VI ғғ.

ПРЕДМЕТ В ВИДЕ РЫБЫ
Чиликтинский курган № 5. VII—VI вв. до н. э.

FISH-SHAPED OBJECT

Chilikty Kurgan N5.
Seventh-sixth centuries B. C.

«ИРІЛІП ЖАТҚАН ҚАБЫЛАН»
БЕЙНЕЛІ ӘШЕКЕЙЛЕР

Шілікті қорғаны № 5. Б. г. дейінгі VII—VI ғғ.

ПАНТЕРЫ, СВЕРНУВШИЕСЯ В КОЛЬЦО. БЛЯШКИ

Чиликтинский курган № 5. VII—VI вв. до н. э.

PANTHERS CURLED UP INTO A RING. BUCKLES

Chilikty Kurgan N5.

Seventh-sixth centuries B. C.

ПЫШАҚ ҚЫНЫНЫҢ ҚҰРСАУЛАРЫ
ҚАБЫЛАННЫҢ БЕЙНЕСІ ТҮСІРІЛГЕН
Орталық Қазақстан. Б. г. дейінгі VI ғ.

ОБОЙМЫ-ОБКЛАДКИ НОЖЕН
С ИЗОБРАЖЕНИЕМ ПАНТЕР
Центральный Казахстан. VI в. до н. э.

PLAQUES FROM A SCABBARD
WITH FIGURES OF PANTHERS
Central Kazakhstan. Sixth century B. C.

МОЙЫНҒА ТАҒУ ҮШІН ЖАСАЛҒАН ӘШЕКЕЙ
ЕКІ ҰШЫ ЖОЛБАРЫСТЫҢ БАСЫ СЕКІЛДІ
Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

ГРИВНА С НАКОНЕЧНИКАМИ В ВИДЕ
ГОЛОВЫ ТИГРА

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

TORQUE WITH ENDS IN
THE FORM OF TIGERS' HEADS
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ӨСІМДІКТЕРДІ БЕЙНЕЛЕЙТІН
ӨРНЕКТЕРІ БАР ПЛАСТИНАЛАР
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ПЛАСТИНА С РАСТИТЕЛЬНЫМ МОТИВОМ

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

PLAQUE WITH PLANT ORNAMENT

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

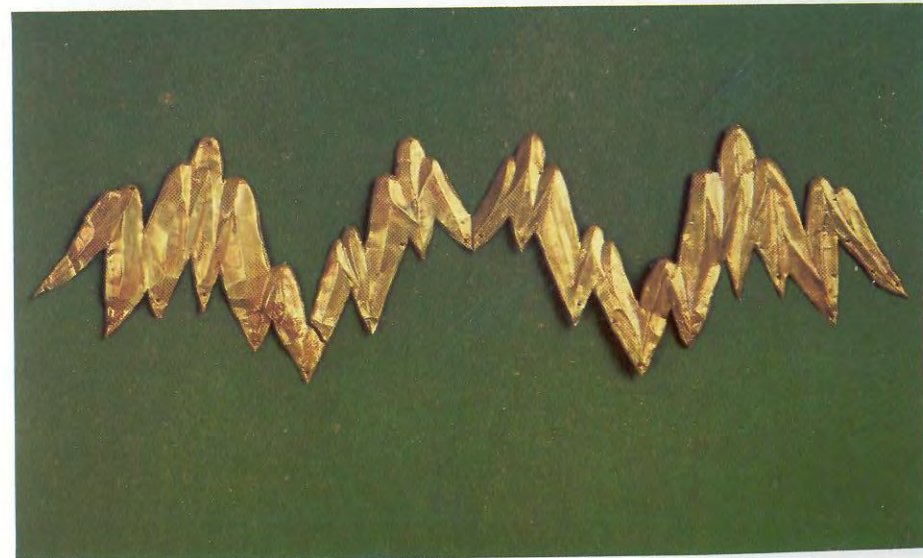
ТАУ ТӘРІЗДІ ПЛАСТИНА
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ПЛАСТИНА В ВИДЕ ГОРЫ

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

PLAQUE IN THE FORM OF A MOUNTAIN

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ҚАНАТТЫ ЖӘНЕ МҮЙІЗДІ АТТАР
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

КРЫЛАТЫЕ И РОГАТЫЕ КОНИ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

WINGED AND HORNED HORSES
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ЖЫЛҚЫЛАР. ӘШЕКЕЙЛЕР
Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

ЛОШАДИ. БЛЯХИ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

HORSES. BUCKLES
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ҚҰСТЫҢ ҚАНАТЫНА ҰҚСАҒАН
ЖЕБЕ ТӘРІЗДІ ПЛАСТИНА
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ПЛАСТИНЫ СТРЕЛОВИДНЫЕ
И В ВИДЕ КРЫЛЬЕВ ПТИЦЫ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

PLAQUES IN THE FORM OF ARROW
AND BIRDS' WINGS
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ҚҰСТЫҢ ҚАНАТЫ ТӘРІЗДІ ПЛАСТИНА
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ПЛАСТИНЫ В ВИДЕ КРЫЛЬЕВ ПТИЦЫ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

PLAQUES IN THE FORM OF BIRDS' WINGS
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ ФОРМАЛЫ ПЛАСТИНАЛАР
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ПЛАСТИНЫ ГЕОМЕТРИЧЕСКОЙ ФОРМЫ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

PLAQUES OF GEOMETRIC PATTERN
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ФИГУРАЛЫ ПЛАСТИНАЛАР
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ПЛАСТИНЫ ФИГУРНЫЕ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

SHAPED PLAQUES
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ФИГУРАЛЫ ПЛАСТИНАЛАР
Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

ПЛАСТИНЫ ФИГУРНЫЕ
Курган Иссык, V—IV вв. до н. э.

SHAPED PLAQUES
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ӨСІМДІКТЕРДІ БЕЙНЕЛЕЙТІН
ӨРНЕКТЕРІ БАР ПЛАСТИНАЛАР
Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

ПЛАСТИНЫ ФИГУРНЫЕ
С РАСТИТЕЛЬНЫМ МОТИВОМ
Курган Иссык, V—IV вв. до н. э.

SHAPED PLAQUES WITH PLANT MOTIF
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ТАУ ҮСТІНДЕГІ БАРЫС. ӘШЕКЕЙ
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

БАРС НА ГОРЕ. БЛЯХА
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

BUCKLE. SNOW-LEOPARD ON THE MOUNTAIN
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ТАУ УСТІНДЕГІ БАРЫС. ӘШЕКЕЙ
Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

БАРС НА ГОРЕ. БЛЯХА
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

BUCKLE. SNOW-LEOPARD ON THE MOUNTAIN
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

БАРЫСТАР(ЖОЛБАРЫСТАР). ӘШЕКЕЙЛЕР
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

БАРСЫ (ТИГРЫ). БЛЯХИ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

BUCKLES. SNOW-LEOPARDS
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ТЕКЕ. ӘШЕКЕЙ

Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

КОЗЕЛ. БЛЯХА

Курган Иссык. V—IV ғғ. до н. э.

BUCKLE. GOAT

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ТАУ, АФАШ, ҚҰС

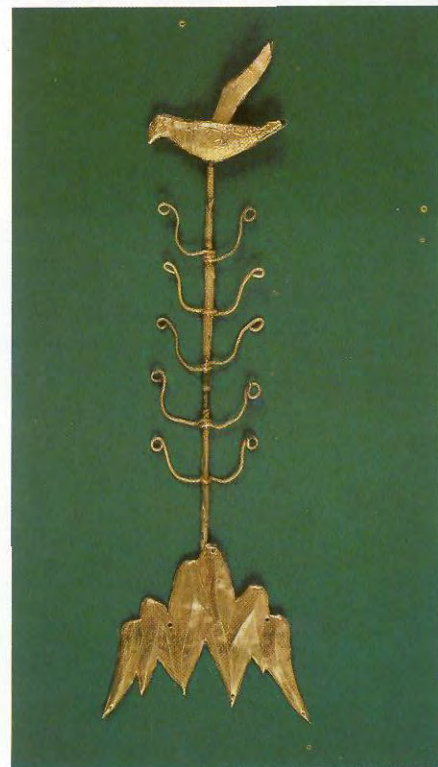
Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

ГОРА, ДЕРЕВО, ПТИЦА

Курган Иссык. V—IV ғғ. до н. э.

A MOUNTAIN, TREE, A BIRD

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

АРЫСТАНДАРДЫҢ БАСЫ. ӘШЕКЕЙЛЕР
Есік қорғаны. Б. д. дейінгі V—IV ғғ.

ГОЛОВЫ ЛЬВОВ. БЛЯХИ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

LIONS' HEADS. BUCKLES
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ҮШ ЖАПЫРАҚТЫ ӨСІМДІКТЕР ТӘРІЗДІ
ӘШЕКЕЙЛЕР

Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

БЛЯШКИ В ВИДЕ ТРИЛИСТНИКОВ

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

BUCKLES IN THE FORM OF TREFOILS

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ҮШ ЖАПЫРАҚТЫ ӨСІМДІКТЕР ТӘРІЗДІ
ӘШЕКЕЙЛЕР

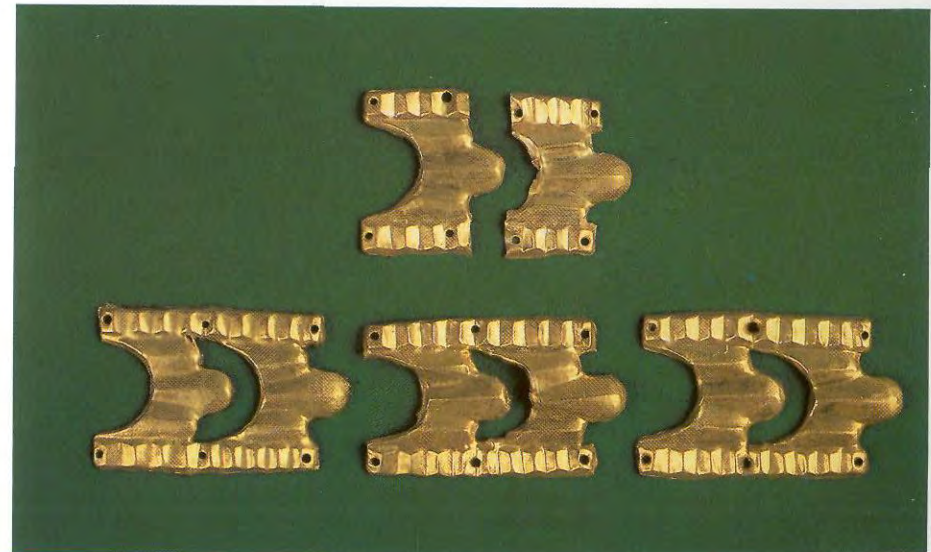
Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

БЛЯШКИ В ВИДЕ ТРИЛИСТНИКОВ

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

SEWED BUCKLES IN THE FORM OF TREFOILS

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ЖОЛБАРЫСТАРДЫҢ БАСЫ. ӘШЕКЕЙ
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ГОЛОВЫ ТИГРОВ. БЛЯХИ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

TIGERS' HEADS. BUCKLES
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ЖОЛБАРЫСТАРДЫҢ БАСЫ. ӘШЕКЕЙЛЕР
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ГОЛОВЫ ТИГРОВ. БЛЯХИ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

TIGERS' HEADS. BUCKLES
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

БҰЛАҢНЫҢ БАСЫ. ӘШЕКЕЙЛЕР
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ГОЛОВА ЛОСЯ. БЛЯХИ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

ELK'S HEAD. BUCKLES
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

БҰЛАНЫҢ БАСЫ. ӘШЕКЕЙЛЕР
Есік қорғаны. Б. д. дейінгі V—IV ғғ.

ГОЛОВА ЛОСЯ. БЛЯХИ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

ELK'S HEAD. BUCKLES
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

БҰҒЫ. ӘШЕКЕЙЛЕР

Есік қорғаны. Б. д. дейінгі V—IV ғғ.

ОЛЕНЬ. БЛЯХИ

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

DEERS. BUCKLES

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ҚҰРАМА ӘШЕКЕЙЛЕР
Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

БЛЯШКИ СОСТАВНЫЕ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

COMPOSED BUCKLES
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

АҒЫТЫЛҒАН КҮЙІНДЕГІ ҚҰРАМА ӘШЕКЕЙЛЕР
Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

БЛЯШКИ СОСТАВНЫЕ В РАЗЪЕМНОМ ВИДЕ
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

COMPOSED BUCKLES
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

МӨР ЖҮЗІКТЕР

Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

ПЕРСТНИ-ПЕЧАТИ

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

RINGSEALS

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

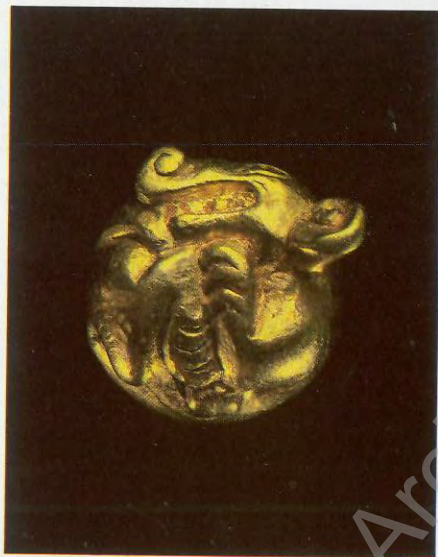
ҚАБЫЛАН. БЕЛДІК БАС
Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

ПАНТЕРА. РАСПРЕДЕЛИТЕЛЬ РЕМНЯ

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

PANTHER. REGULATION OF A BELT

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

АРҚАР
Есік қорғаны. Б. г. дейінгі V—IV ғғ.

АРХАР

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

IBEX

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

СЕМСЕР

Есік қорғаны. Б. д. дейінгі V—IV ғғ.

МЕЧ

Курган Иссык. V—IV ғғ. до н. э.

SWORD

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ЖОЛБАРЫСТЫҢ БАСЫ. БЕЛДІККЕ АРНАЛҒАН
ЦИЛИНДРАЛІ ОЙЫҚ

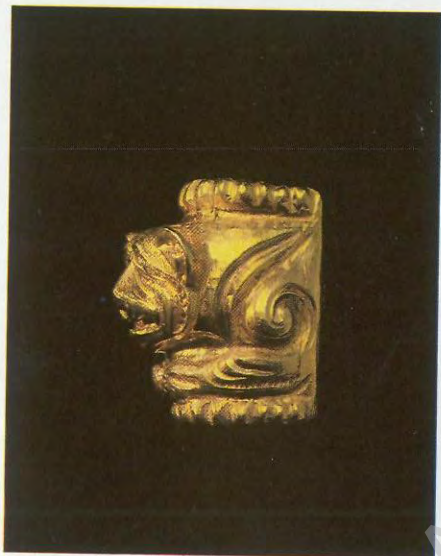
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ГОЛОВА ТИГРА. ПРОНИЗЬ ДЛЯ РЕМНЯ

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

TIGER'S HEAD. PLAQUE FROM BELT

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ҚАНЖАР

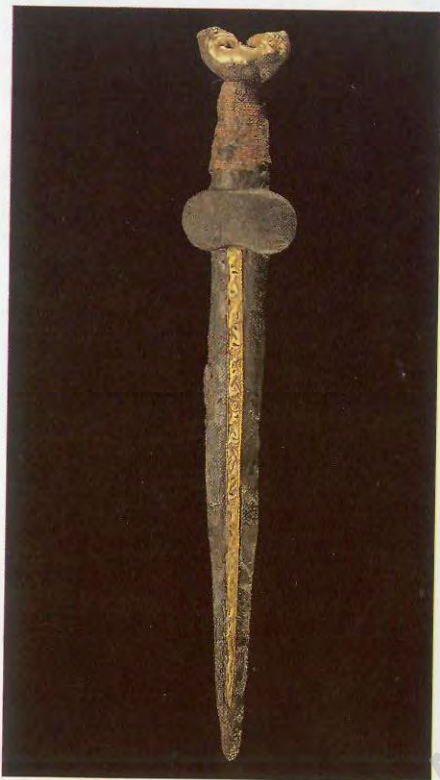
Есік қорғаны. Б. з. дейінгі V—IV ғғ.

КИНЖАЛ

Курган Иссык. V—IV ғғ. до н. э.

DAGGER

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

110

111

112

113

114

115

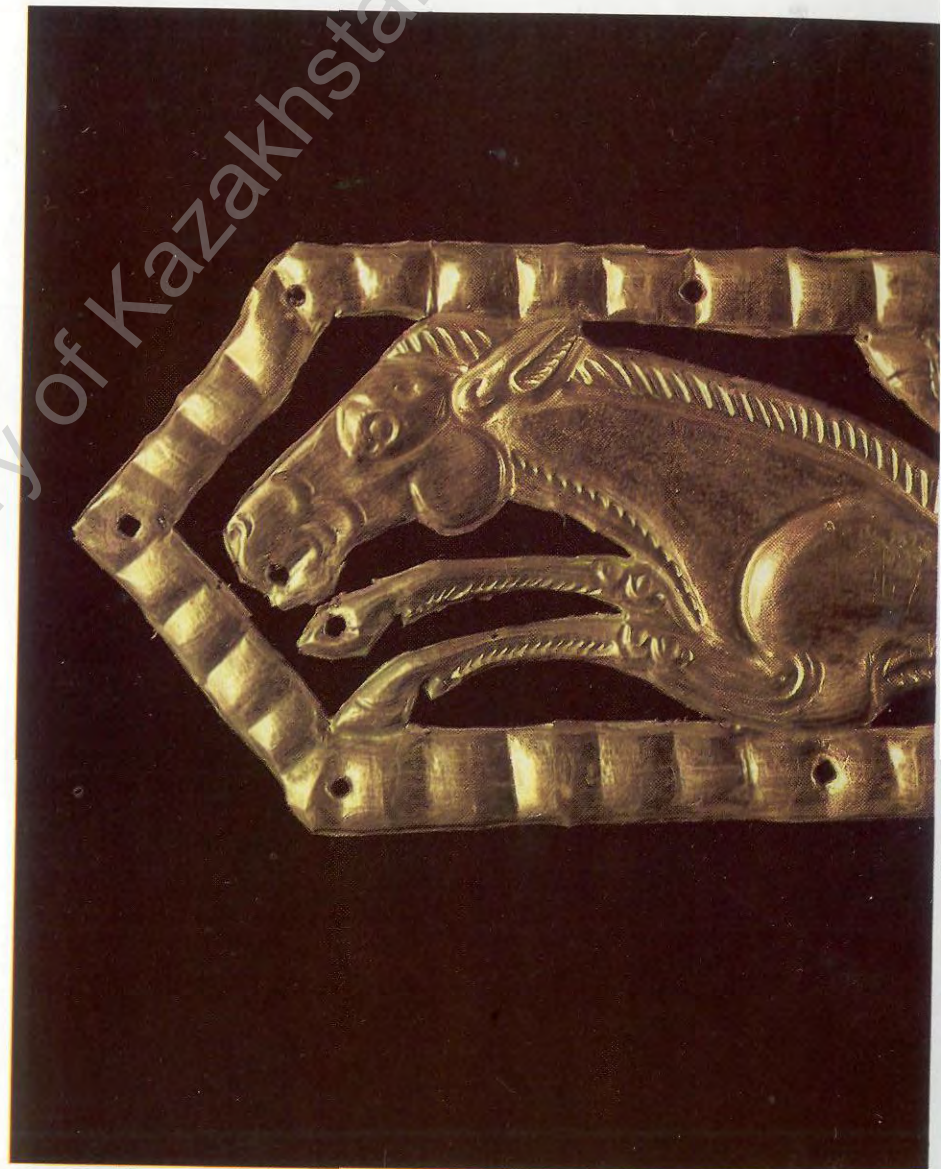
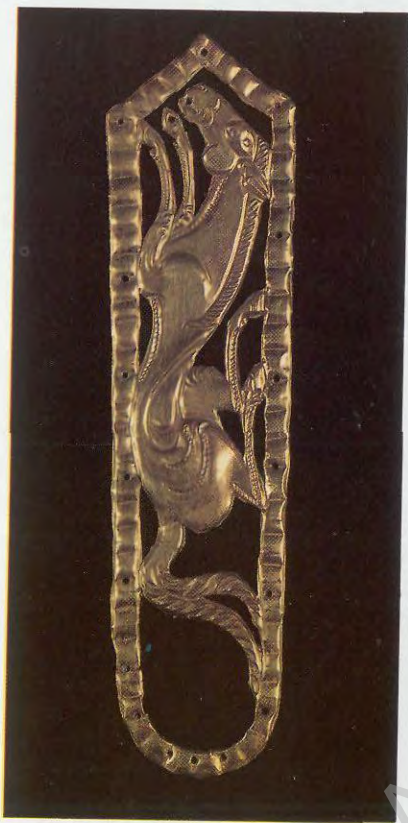

ЖЫЛҚЫ. ҚАНЖАР ҚЫНЫҢДАҒЫ БАСТЫРМА
Есік қорғаны. Б. д. дейінгі V—IV ғғ.

ЛОШАДЬ. НАКЛАДКА
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

HORSE. PLAQUE
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

БҰЛАН. БАСТЫРМА
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ЛОСЬ. НАКЛАДКА
Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

ELK. PLAQUE
Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ҚҰСТЫҢ ТҮМСЫҒЫНА ҰҚСАҒАН ПЛАСТИНА
Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ПЛАСТИНА В ВИДЕ КЛЮВА

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

PLAQUE IN THE FORM OF BEAK

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ҚҰСТЫҢ ТЫРНАҒЫ МЕН ТҮМСЫҒЫНА ҰҚСАҒАН
ПЛАСТИНАЛАР

Есік қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ПЛАСТИНЫ В ВИДЕ КОГТЕЙ И КЛЮВА

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

PLAQUES IN THE FORM OF CLAWS AND BEAK

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

ІЛДІРГІСІ БАР СЫРҒА

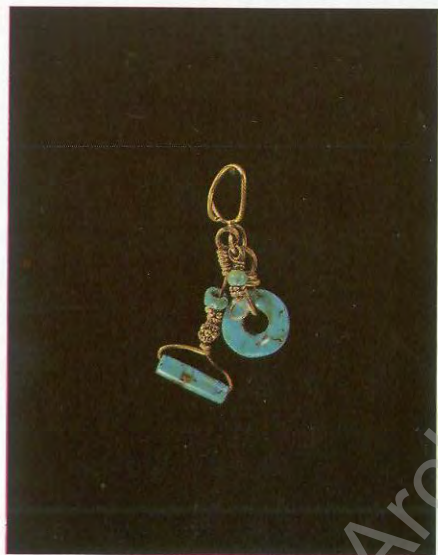
Есік қорғаны. Б. д. дейінгі V—IV ғғ.

СЕРЬГА С ПОДВЕСКАМИ

Курган Иссык. V—IV вв. до н. э.

EAR-RING. PENDANTS

Issyk Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

АҚЫҚТЫ СЫРҒА

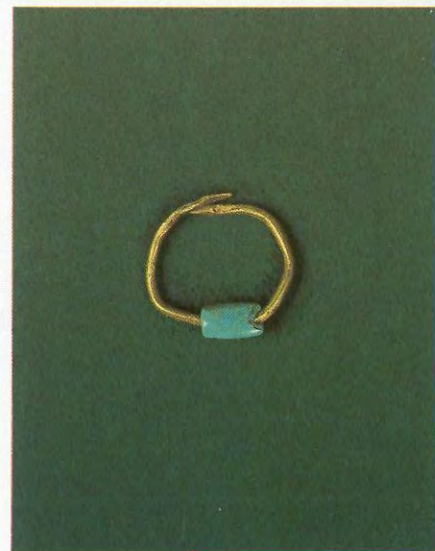
Көкжар қорғанындағы бейіт. Б. д. дейінгі V—IV ғғ.

СЕРЬГА С БИРЮЗОЙ

Могильник Кокжар. V—IV вв. до н. э.

EAR-RING WITH TURQUOISE

Kokzhar burial ground. Fifth-fourth centuries B. C.

ІЛДІРГІЛЕР

Екінші Бесшатыр қорғаны. Б. ғ. дейінгі V—IV ғғ.

ПОДВЕСКИ

2-й Бесшатырский курган. V—IV вв. до н. э.

PENDANTS

2nd Besshatyr Kurgan. Fifth-fourth centuries B. C.

БЕЛДІК ӘШЕКЕЙІ

Есік бейіті. Б. ғ. дейінгі IV—I ғғ.

БЛЯХА РЕМЕННАЯ

Иссыкский могильник. IV—I вв. до н. э.

BELT PLAQUE

Issyk burial ground. Fourth-first centuries B. C.

ҮШ ЖАПЫРАҚТЫ ӨСІМДІККЕ ҰҚСАС
ЖАПСЫРМА ӘШЕКЕЙЛЕР

Есік бейіті. Б. г. дейінгі IV—I ғғ.

БЛЯХИ В ВИДЕ ТРИЛИСТНИКОВ

Иссыкский могильник. IV—I вв. до н. э.

PLAQUES IN THE FORM OF TREFOILS

Issyk burial ground. Fourth-first centuries B. C.

S — ҰҚСАС ӘШЕКЕЙЛЕР

Есік бейіті. Б. г. дейінгі IV—III ғғ.

S-ОБРАЗНЫЕ БЛЯШКИ

Иссыкский могильник. IV—III вв. до н. э.

S — SHAPED PLAQUES

Issyk burial ground. Fourth-third centuries B. C.

СЫРФАЛАР

Есік бейіті. Б. г. дейінгі IV—III ғғ.

СЕРЬГИ

Иссыкский могильник. IV—III вв. до н. э.

EAR-RINGS

Issyk burial ground. Fourth-third centuries B. C.

ТҮЙІРШІКТІ ІЛДІРГІ

Есік бейіті. Б. г. дейінгі IV—III ғғ.

ПОДВЕСКА С ЗЕРНЬЮ

Иссыкский могильник. IV—III вв. до н. э.

PENDANT WITH GRANULATIONS

Issyk burial ground. Fourth-third centuries B. C.

КЕҢІРДЕКШЕ ҚАТАРЫЛҒАН
ӨРНЕГІ БАР ӘШЕКЕЙЛЕР
Панфиловский совхозы маңындағы бейіт
Б. г. дейінгі IV—III ғғ.

БЛЯШКИ С ГОФРИРОВАННЫМ
ОРНАМЕНТОМ
Могильник у совхоза Панфиловский. IV—III вв. до н. э.

PLAQUES WITH CORRUGATED ORNAMENT
Burial ground near Panfilov state farm.
Fourth-third centuries B. C.

ФИГУРАЛЫ ЖАПСЫРМА ӘШЕКЕЙ
Панфиловский совхозы маңындағы бейіт
Б. г. дейінгі IV—III ғғ.

БЛЯШКА НАШИВНАЯ ФИГУРНАЯ
Могильник у совхоза Панфиловский. IV—III вв. до н. э.

PLAQUE SHAPED, SEWED.
Barrow near Panfilov state farm.
Fourth-third centuries B. C.

ІЛДІРГІСІ БАР СЫРҒА
Сарыбұлақ бейіті. Б. ғ. дейінгі IV—I ғғ.

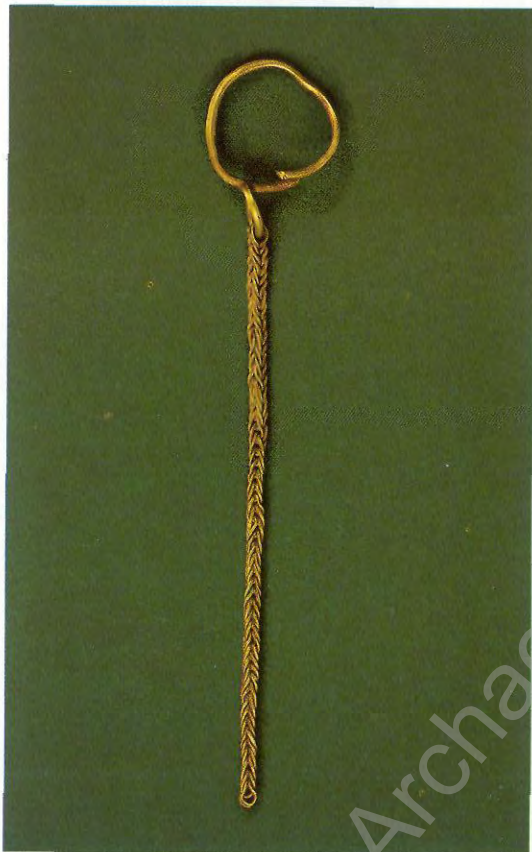
СЕРҒА С ПОДВЕСКОЙ

Могильник Сары-Булак. IV—I вв. до н. э.

EAR-RING. PENDANT

Sary-Bulak burial ground.

Fourth-first centuries B. C.

ІЛДІРГІСІ БАР СЫРҒА
Сарыбұлақ бейіті. Б. ғ. дейінгі IV—I ғғ.

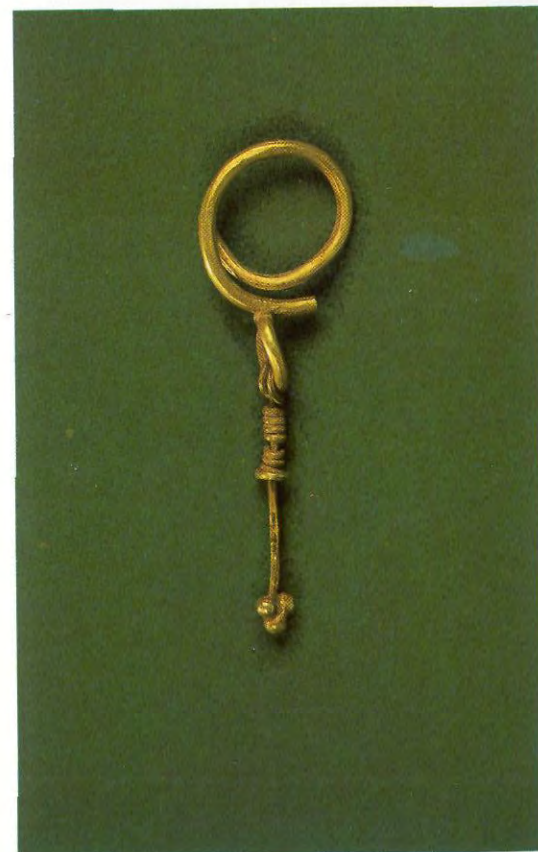
СЕРҒА С ПОДВЕСКОЙ

Могильник Сары-Булак. IV—I вв. до н. э.

EAR-RING. PENDANT

Sary-Bulak burial ground.

Fourth-first centuries B. C.

САҚИНА

Көктұма бейіті. Б. г. дейінгі IV—I ғғ.

КОЛЬЦО

Могильник Коктума. IV—I вв. до н. э.

RING

*Koktuma burial ground,
Fourth-first centuries B. C.*

ІЛДІРГІЛЕРІ БАР СЫРҒА

Көктұма бейіті. Б. г. дейінгі IV—I ғғ.

СЕРЬГА С ПОДВЕСКАМИ

Могильник Коктума. IV—I вв. до н. э.

EAR-RING. PENDANTS

*Koktuma burial ground,
Fourth-first centuries B. C.*

ІЛДІРГІЛЕРІ БАР СЫРҒАЛАР
Көктұма бейіті, Б. г. дейінгі IV—I ғғ.

СЕРЬГИ С ПОДВЕСКАМИ
Могильник Коктума, IV—I вв. до н. э.

EAR-RINGS, PENDANTS
Koktuma burial ground,
Fourth-first centuries B. C.

ІЛДІРГІЛЕРІ БАР СЫРҒАЛАР
Көктұма бейіті, Б. г. дейінгі IV—I ғғ.

СЕРЬГИ С ПОДВЕСКАМИ
Могильник Коктума, IV—I вв. до н. э.

EAR-RINGS, PENDANTS
Koktuma burial ground,
Fourth-first centuries B. C.

ҚАСҚЫР БЕЙНЕСІ САЛЫНҒАН БІЛЕЗІК
Тұздақ шағқалынан ойда жоқта табылған қазына
Б. ғ. дейінгі III. ғ.

БРАСЛЕТ С ИЗОБРАЖЕНИЕМ ВОЛКА
Случайная находка в урочище Тuzдак. III в. до н. э.

BRACELET WITH A FIGURE OF A WOLF
Chance find from Tuzdak Valley.
Third century B. C.

ҚОС ТҮТІКТІ ШАРНИРЛІ БІЛЕЗІК

Тұздақ шатқалынан ойда жоқта табылған қазына
Б. ғ. дейінгі III. ғ.

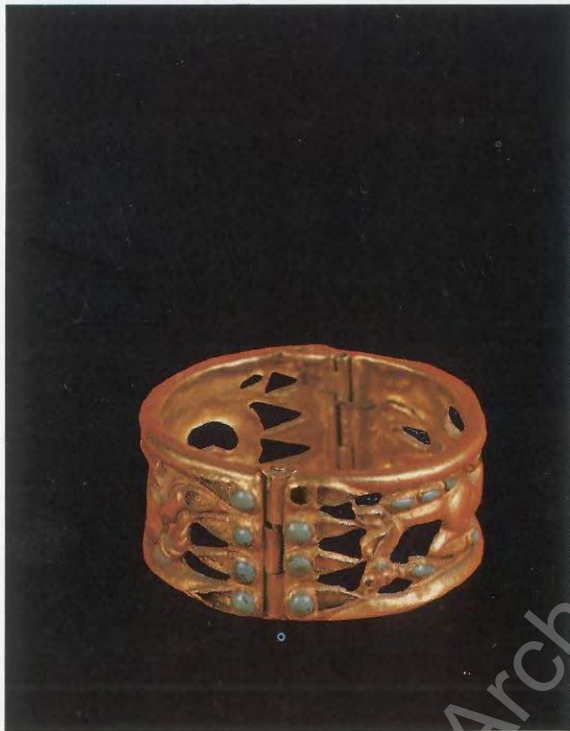
БРАСЛЕТ ДВУСТВОРЧАТЫЙ НА ШАРНИРАХ

Случайная находка в урочище Тuzдак. III в. до н. э.

HINGED BRACELET

Chance find from Tuzdak Valley.

Third century B. C.

САЛТ АТТЫ БЕЙНЕЛЕНГЕН ӘШЕКЕЙЛЕР
Теңлік қорғаны. Б. г. дейінгі III—II ғғ.

БЛЯХИ С ИЗОБРАЖЕНИЕМ ВСАДНИКА
Курган Тенлик. III—II вв. до н. э.

PLAQUES WITH FIGURE OF HORSEMAN
Tenlik Kurgan. Third-second centuries B. C.

АСАТАЯҚҚА ҰҚСАС ҰШТЫҚТЫ ЗАТ
Теңлік қорғаны. Б. з. дейінгі III—II ғғ.

ЖЕЗЛОВИДНЫЙ ПРЕДМЕТ С НАВЕРШИЕМ

Курган Теңлик. III—II вв. до н. э.

STAFF-SHAPED OBJECT

Tenlik Kurgan. Third-second centuries B. C.

ҮШТЫҒЫ БАР ТҮЙРЕУІШ
Теңлік қорғаны. Б. д. дейінгі III—II ғғ.

БУЛАВКА С НАВЕРШИЕМ
Курган Тенлик. III—II вв. до н. э.

PIN WITH POMMEL
Tenlik Kurgan. Third-second centuries B. C.

«ҚҰЛМАҚ ӨСКІНДЕРІ» МОТИВІНДЕГІ
ПЛАСТИНАЛАР

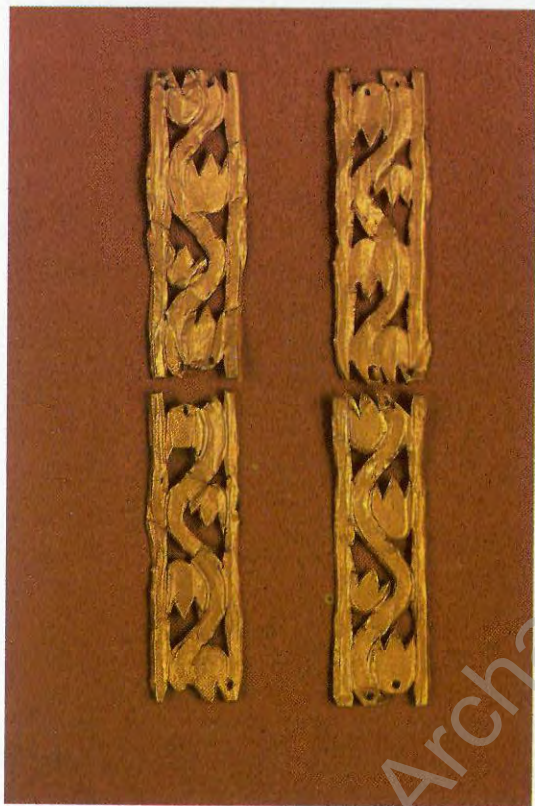
Теңлік қорғаны. Б. г. дейінгі III—II ғғ.

ПЛАСТИНЫ С МОТИВОМ «ПОВЕГ ХМЕЛЯ»

Курган Тенлик. III—II вв. до н. э.

PLAQUES WITH "HOP SHOOT" PLANT MOTIF

Tenlik Kurgan. Third-second centuries B. C.

«ЛОТОС ҚАУЫЗЫ» МОТИВІМЕН ЖАСАЛҒАН
ӘШЕКЕЙЛЕР*

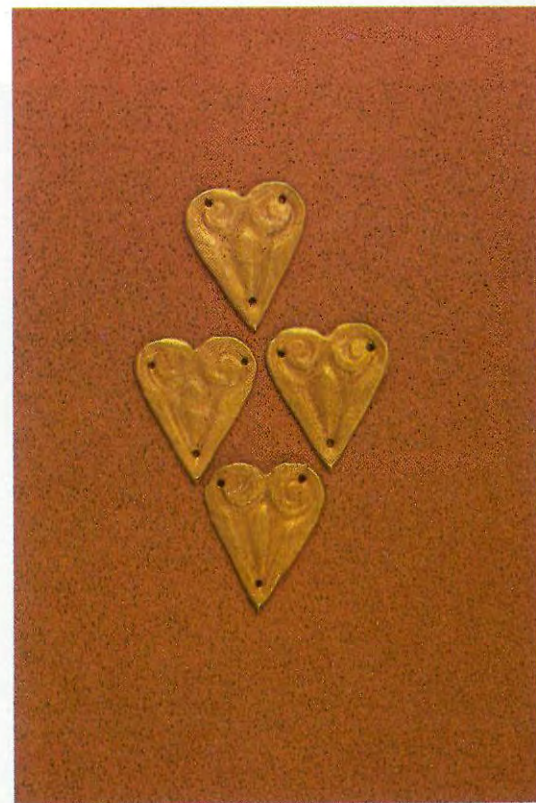
Теңлік қорғаны. Б. г. дейінгі III—II ғғ.

БЛЯШКИ С МОТИВОМ «БУТОН ЛОТОСА»

Курган Тенлик. III—II вв. до н. э.

BUCKLES WITH "BUD OF LOTOS" MOTIF

Tenlik Kurgan. Third-second centuries B. C.

ҮШ ЖАПЫРАҚТЫ ӨСІМДІК ТӘРІЗДІ ӘШЕКЕЙЛЕР
Теңлік қорғаны. Б. г. дейінгі III—II ғғ.

БЛЯШКИ В ВИДЕ ТРИЛИСТНИКА

Курган Тенлик. III—II вв. до н. э.

BUCKLES IN THE FORM OF TREFOILS

Tenlik Kurgan. Third-second centuries B. C.

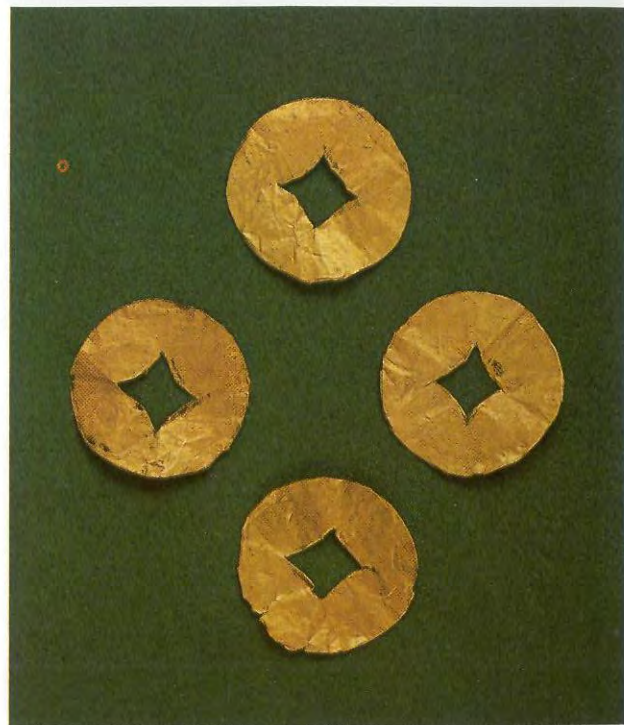
ҚИҚЫМНАН ЖАСАЛҒАН ӨРНЕКТЕР
Теңлік қорғаны. Б. г. дейінгі III—II ғғ.

АПЛИКАЦИИ

Курган Тенлик. III—II вв. до н. э.

APPLIQUES

Tenlik Kurgan. Third-second centuries B. C.

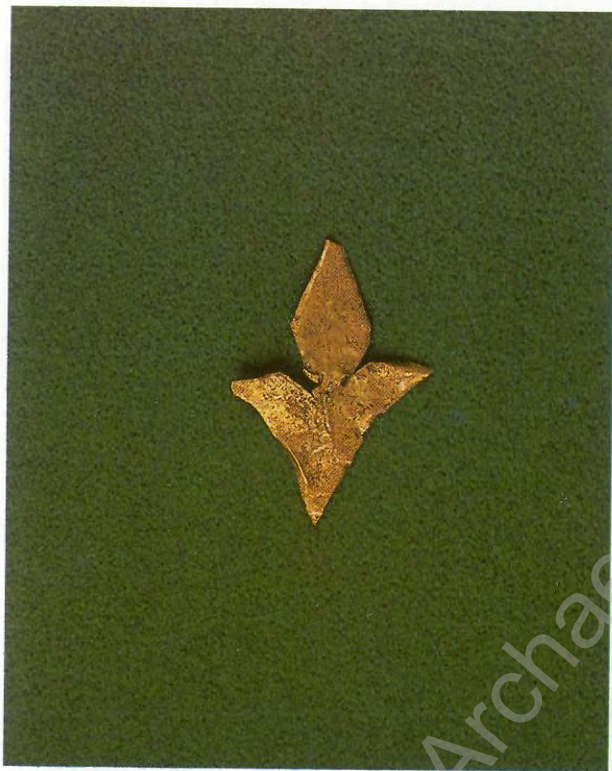
ҮШ ЖАПЫРАҚТЫ ӨСІМДІК ТӘРІЗДІ ӨШЕКЕЙ
Теңлік қорғаны. Б. д. дейінгі III—II ғғ.

БЛЯШКА В ВИДЕ ТРИЛИСТНИКА

Курган Тенлик. III—II вв. до н. э.

BUCKLE IN THE FORM OF TREFOILS

Tenlik Kurgan. Third-second centuries B. C.

ТАМШЫҒА ҰҚСАС ПЛАСТИНАЛАР
Теңлік қорғаны. Б. д. дейінгі III—II ғғ.

КАПЛЕВИДНЫЕ ПЛАСТИНЫ

Курган Тенлик. III—II вв. до н. э.

GRAIN SHAPED PLAQUES

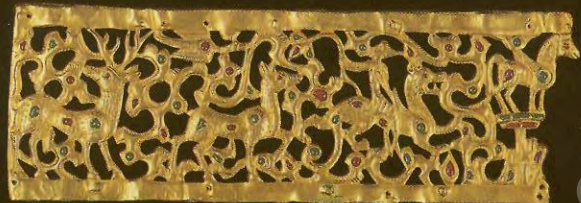
Tenlik Kurgan. Third-second centuries B. C.

ДИАДЕМА. СОЛ ЖАҒЫ
Қарғалы шатқалынан ойға жоқта табылған қазына
Б. г. дейінгі II—I ғғ.

ДИАДЕМА. ЛЕВАЯ СТОРОНА
Случайная находка в урочище Каргалы. II—I вв. до н. э.

DIADEM. LEFT SIDE
Chance find in Kargaly Valley.
Second-first centuries B. C.

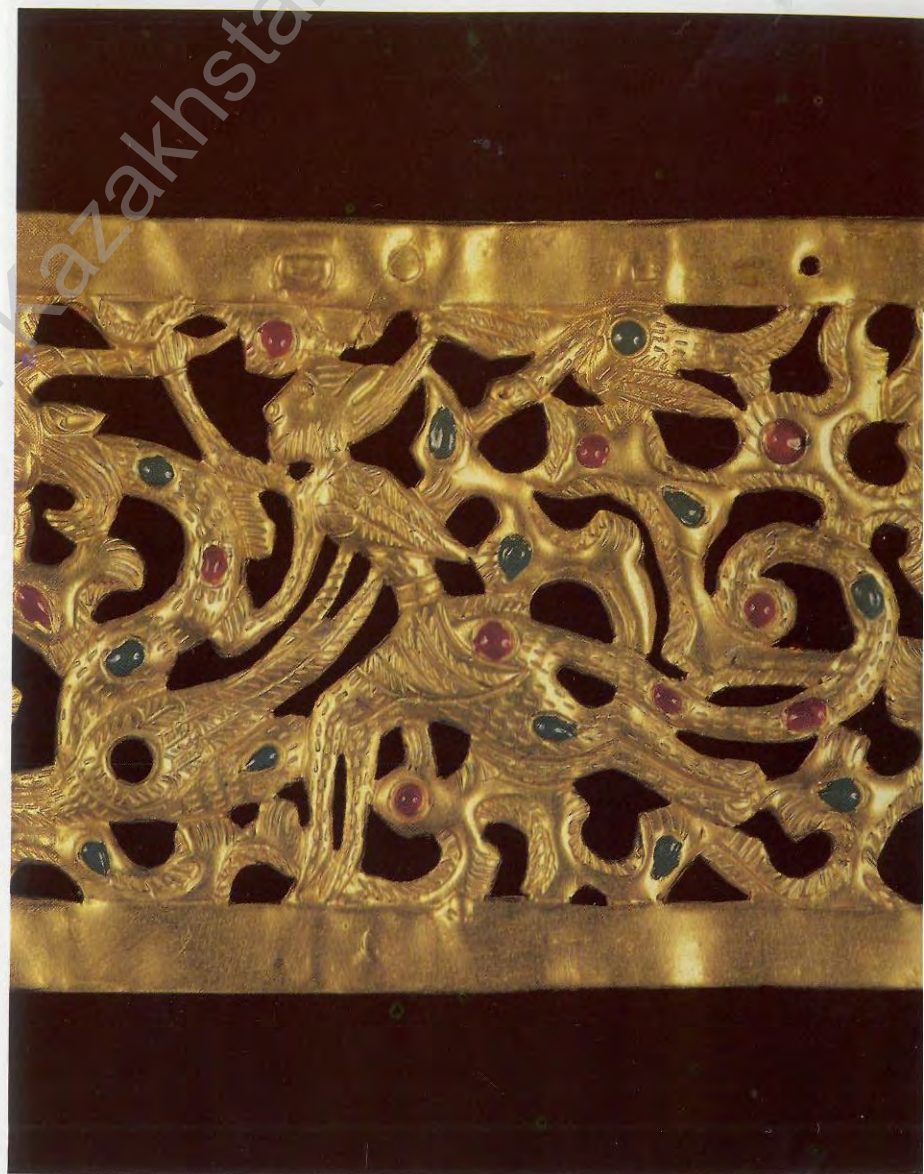
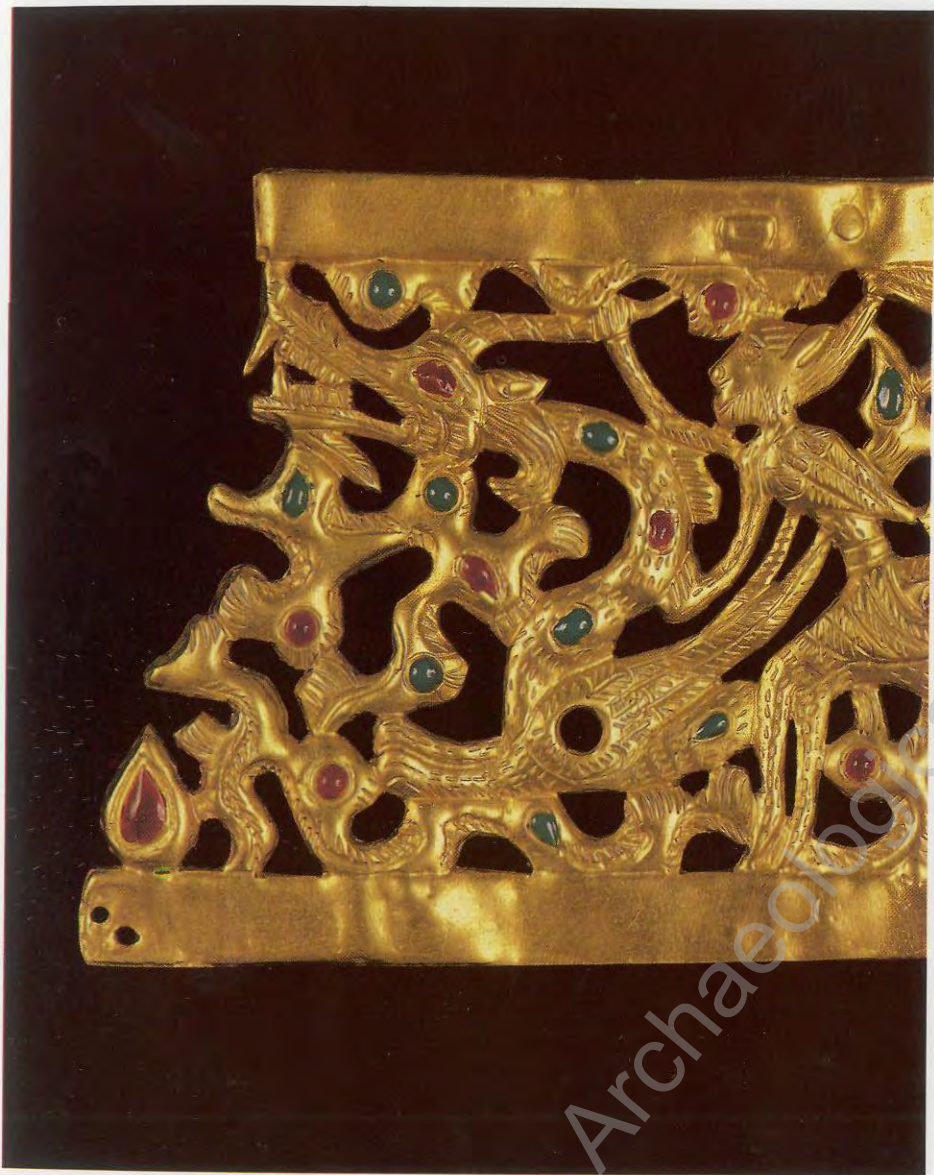

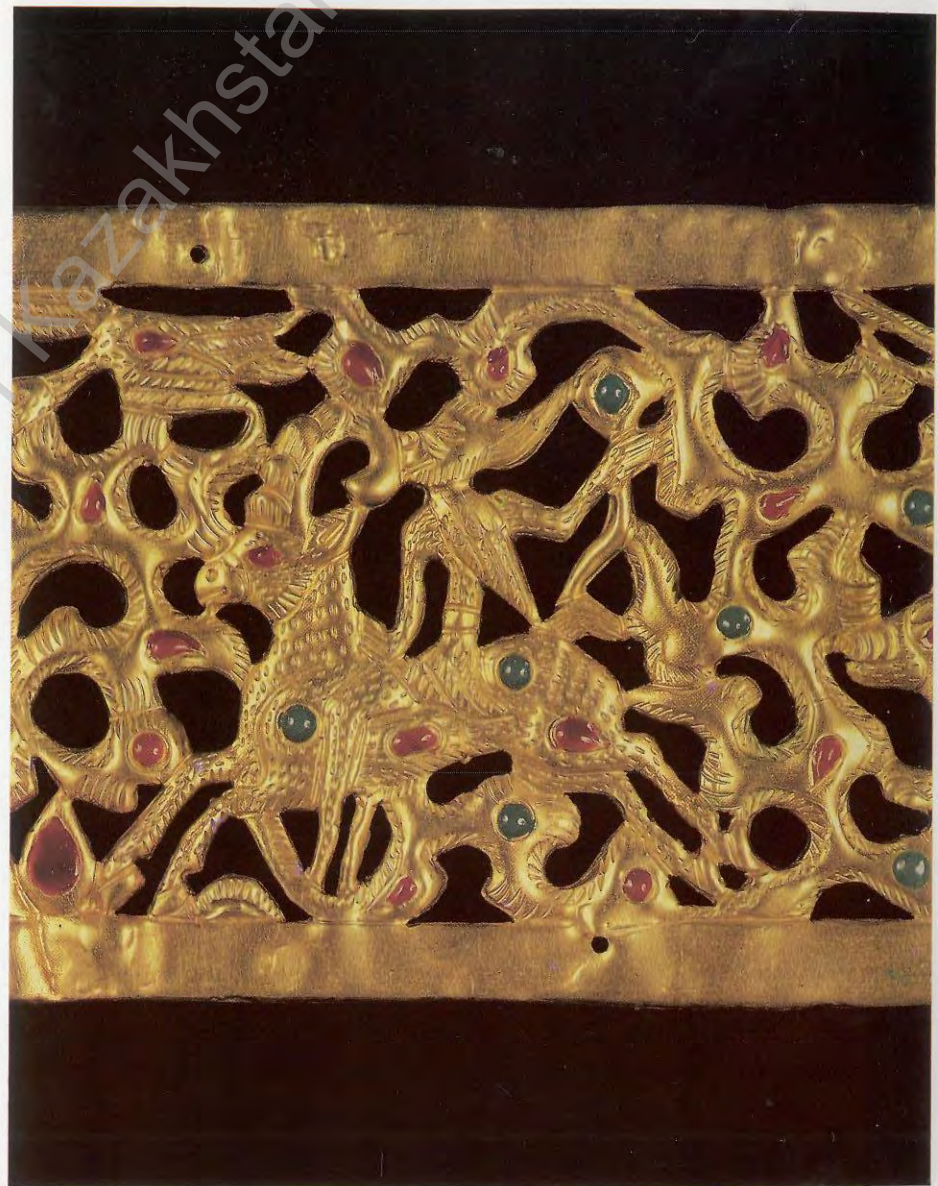
ДИАДЕМА. ОҢ ЖАҒЫ
Қарғалы шатқалынан ойда жоқта табылған қазына
Б. қ. дейінгі II—I ғғ.

ДИАДЕМА. ПРАВЯЯ СТОРОНА
Случайная находка в урочище Каргалы. II—I вв. до н. э.

DIADEM. RIGHT SIDE
Chance finds in Kargaly Valley,
Second-first centuries B. C.

ТЕКЕЛЕР. ӘШЕКЕЙЛЕР
Қарғалыдан ойда жоқта табылған қазына
Б. з. дейінгі II—I ғғ.

КОЗЛЫ. БЛЯХИ
Случайные находки в урочище Каргалы. II—I вв. до н. э.

BUCKLES. GOATS
Chance finds in Kargaly Valley.
Second-first centuries B. C.

ДӨҢГЕЛЕК ӘШЕКЕЙЛЕР

Қарғалы шатқалынан ойда жоқта табылған қазына
Б. г. дейінгі II—I ғғ.

БЛЯШКИ КРУГЛЫЕ

Случайные находки в урочище Каргалы. II—I вв. до н. э.

BALL-SHAPED BUCKLES

Chance finds in Kargaly Valley.

Second-first centuries B. C.

«ВОЛЮТА» МОТИВИМЕН ЖАСАЛҒАН ӘШЕКЕЙ

Талғар бейіті. Б. г. дейінгі II—I ғғ.

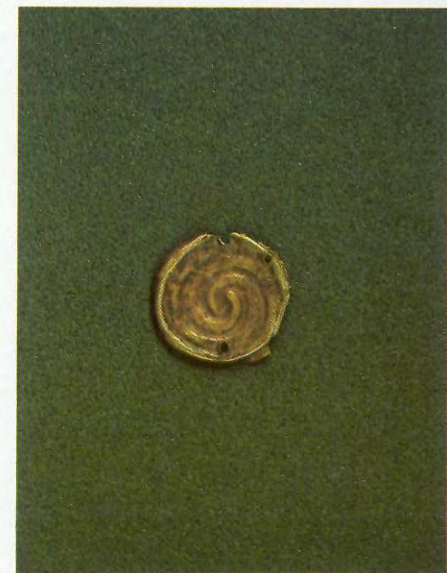
БЛЯШКА С МОТИВОМ «ВОЛЮТА»

Могильник Талғар. II—I вв. до н. э.

BUCKLE WITH "VOLUTA" MOTIF

Talgar burial ground.

Second-first centuries B. C.

ЖАПСЫРМА ӘШЕКЕЙЛЕР

Талғар бейіті. Б. ғ. дейінгі II—I ғғ.

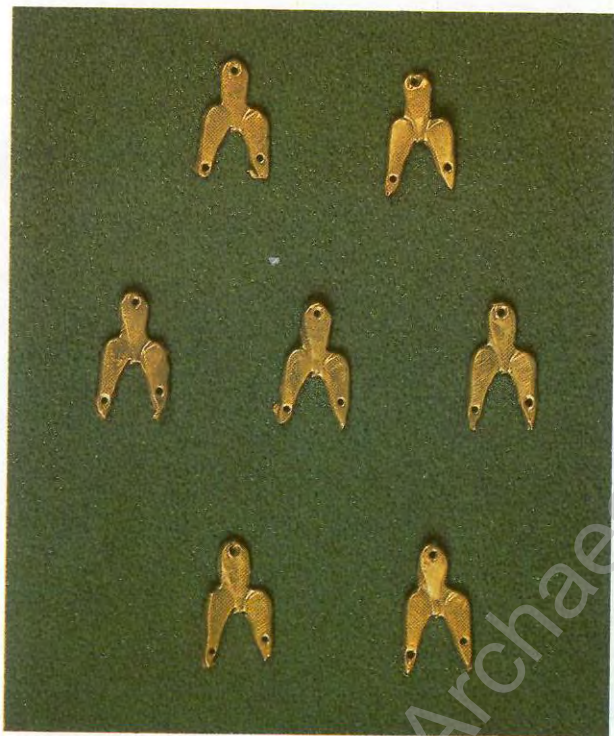
БЛЯШКИ НАШИВНЫЕ

Могильник Талгар. II-I вв. до н. э.

SEWED BUCKLES

Talgar burial ground.

Second-first centuries B. C.

ЖАПСЫРМА ӘШЕКЕЙЛЕР

Талғар бейіті. Б. ғ. дейінгі II—I ғғ.

БЛЯШКИ НАШИВНЫЕ

Могильник Талгар. II-I вв. до н. э.

SEWED BUCKLES

Talgar burial ground.

Second-first centuries B. C.

«РОЗЕТКА» МОТИВИМЕН
ЖАСАЛҒАН ӘШЕКЕЙ

Талғар бейіті. Б. ғ. дейінгі II—I ғғ.

БЛЯШКА С МОТИВОМ «РОЗЕТКА»

Могильник Талгар. II-I вв. до н. э.

BUCKLE WITH "ROSETTE" MOTIF

Talgar burial ground.

Second-first centuries B. C.

АНТРОПОМОРФТЫ БЕЙНЕЛЕР
САЛЫНҒАН ӘШЕКЕЙ

Талғар бейіті. Б. ғ. дейінгі II—I ғғ.

БЛЯШКА С АНТРОПОМОРФНЫМ
ИЗОБРАЖЕНИЕМ

Могильник Талгар. II-I вв. до н. э.

BUCKLE WITH AN ANTHROPOMORPHIC
FIGURE

Talgar burial ground.

Second-first centuries B. C.

СЫРҒАЛАР
Алакөл ойпатындағы қорғандар. II—III ғғ.

СЕРЬГИ
Курганы Алакульской впадины. II—III вв.

EAR-RINGS
Barrow of Alakul Depression.
Second-third centuries

ШЕКЕЛІКТЕР

Ақтасты бейіті. III—V ғғ.

КОЛТЫ

Могильник Ақтасты. III—V вв.

KOLTS

Aktasty Barrow. Third-fifth centuries

ШЕКЕЛІК

Қызылқайнартобе қабірі. III—V ғғ.

КОЛТ

Захоронение Кзыл-Кайнар-тобе. III—V вв.

KOLT

Kzyl-Kainar Tobe burial ground.

Third-fifth centuries

СЫМНАН ЕСІЛГЕН БАУ

Қызылқайнартобе қабірі. III—V ғғ.

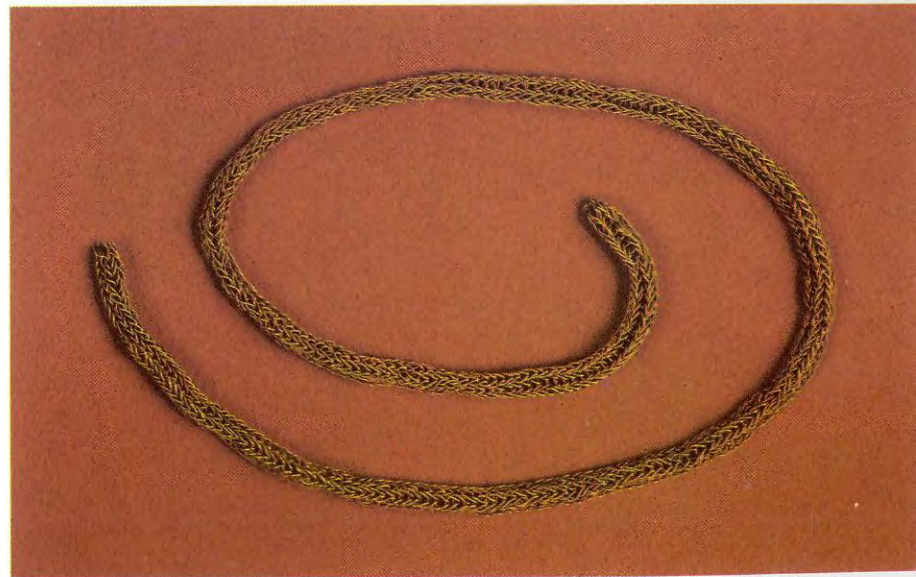
ШНУР

Захоронение Кзыл-Кайнар-тобе. III—V вв.

WIRE

Kzyl-Kainar Tobe burial ground.

Third-fifth centuries

ЖҮЗІК

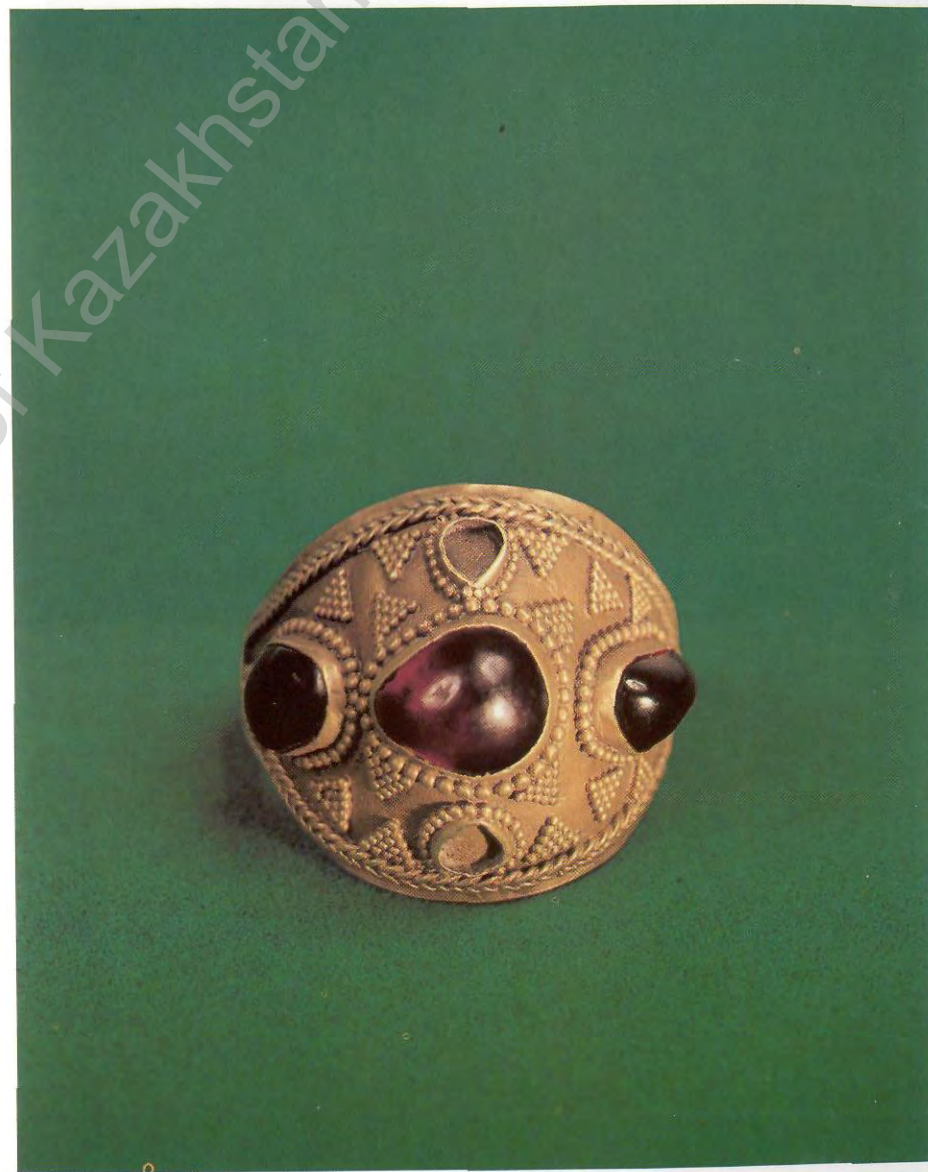
Лебедевка бейіті. III—V ғғ.

ПЕРСТЕНЬ

Могильник Лебедевка. III—V вв.

RING

Lebedevka Barrow. Third-fifth centuries

ӘШЕКЕЙ ҰШТЫҒЫ
Қарағаш шатқалындағы қабір. III—V ғғ.

НАКОНЕЧНИК ГРИВНЫ
Погребение в урочище Кара-Агач. III—V вв.

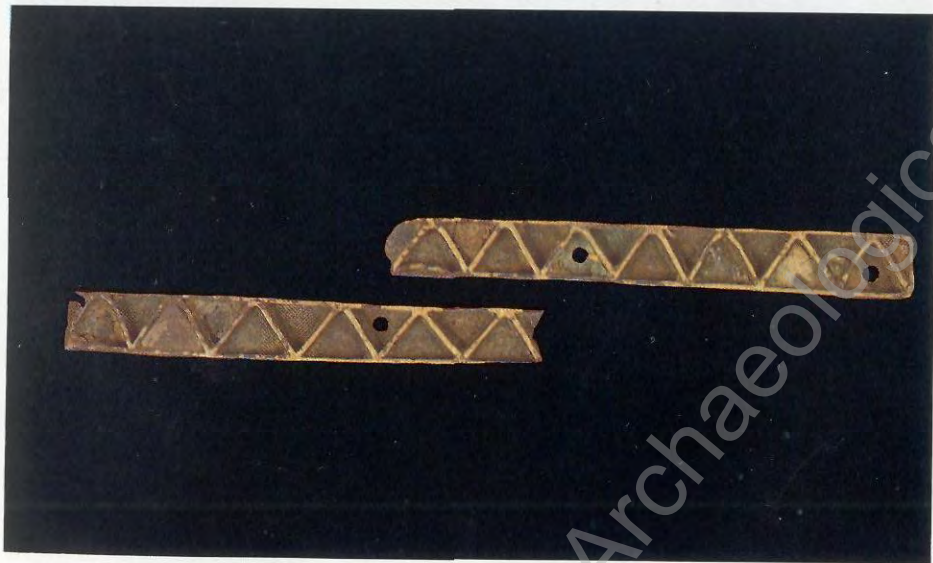
TORQUE END
Burial ground in the Kara-Agach Valley.
Third-fifth centuries

ТІК БҰРЫШТЫ БАСТЫРМАЛАР
Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

НАКЛАДКИ ПРЯМОУГОЛЬНЫЕ
Случайные находки у озера Боровое. III—V вв.

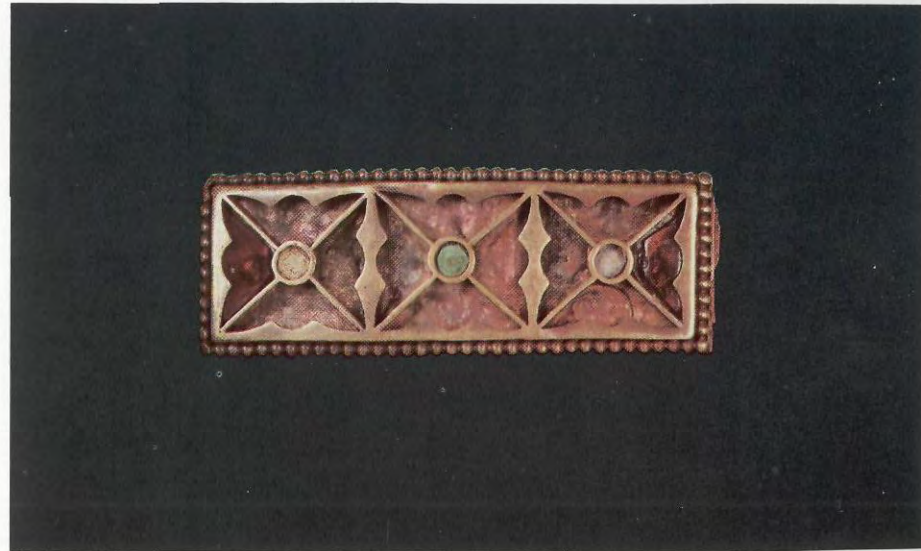
RECTANGULAR PLAQUES
Chance finds from a burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

ТІК БҰРЫШТЫ ӘШЕКЕЙ
Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

БЛЯХА ПРЯМОУГОЛЬНАЯ
Случайная находка у озера Боровое. III—V вв.

RECTANGULAR BUCKLE
Chance find from a burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

ҚҰСТЫҢ БАСЫНА ҰҚСАҒАН ӘШЕКЕЙ

*Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.*

БЛЯХА В ВИДЕ ГОЛОВЫ ПТИЦЫ

Случайная находка у озера Боровое. III—V вв.

BUCKLE IN THE FORM OF BIRD'S HEAD

Chance find from a burial ground near Lake Borovoye.

Third-fifth centuries

ФИГУРАЛЫ ӘШЕКЕЙ

*Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.*

БЛЯХА ФИГУРНАЯ

Случайная находка у озера Боровое. III—V вв.

SHAPED-PLAQUE

Chance find from a burial ground near Lake Borovoye.

Third-fifth centuries

СОПАҚ ӘШЕКЕЙЛЕР
Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

БЛЯХИ ОВАЛЬНЫЕ
Случайные находки у озера Боровое. III—V вв.

OVAL BUCKLES
Chance finds from burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

СОПАҚ ТҮЙМЕЛЕР
Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

ПУГОВИЦЫ ОВАЛЬНЫЕ
Случайные находки у озера Боровое. III—V вв.

OVAL BUTTONS
Chance finds from burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

МЕДАЛЬОН

Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

МЕДАЛЬОН

Случайная находка у озера Боровое. III—V вв.

MEDALLION

Chance find from burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

ТІК БҰРЫШТЫ ӨШЕКЕЙЛЕР

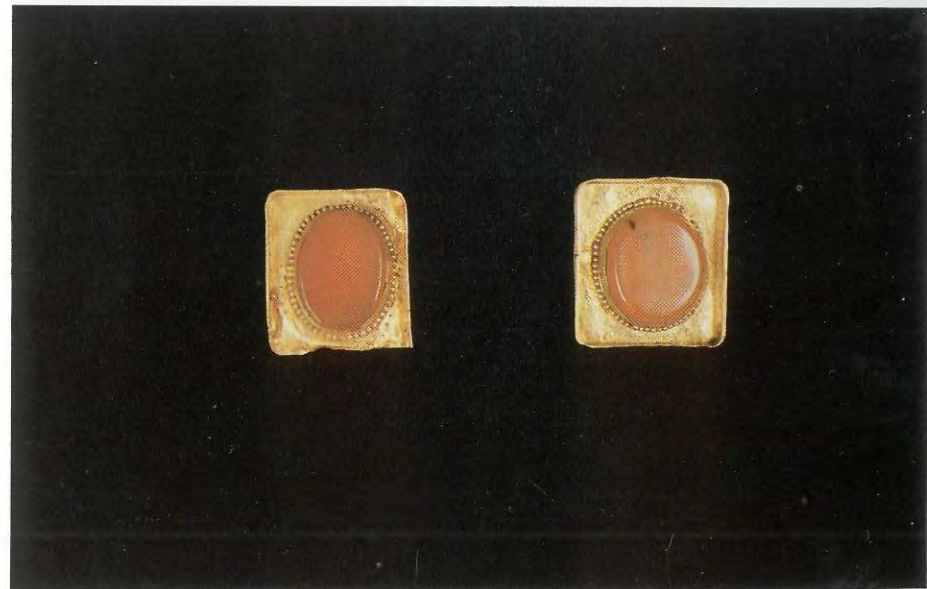
Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

БЛЯХИ ПРЯМОУГОЛЬНЫЕ

Случайные находки у озера Боровое. III—V вв.

RECTANGULAR BUCKLES

Chance finds from burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

БЕЛДІК БАС
Бурабай көлі маңындағы қабірген
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

НАКОНЕЧНИКИ РЕМНЯ
Случайные находки у озера Боровое. III—V вв.

BELT ENDS
Chance finds from burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

ТІК БҰРЫШТЫ ҚОРШАМА
Бурабай көлі маңындағы қабірген
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

ОБКЛАДКА ПРЯМОУГОЛЬНАЯ
Случайная находка у озера Боровое. III—V вв.

RECTANGULAR PLAQUE
Chance find from burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

ТІК БҰРЫШТЫ ҚОРШАМА
Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

ОБКЛАДКА ПРЯМОУГОЛЬНАЯ
Случайная находка у озера Боровое. III—V вв.

RECTANGULAR PLAQUE
Chance find from burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

ТІК БҰРЫШТЫ ҚОРШАМА
Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

ОБКЛАДКА ПРЯМОУГОЛЬНАЯ
Случайная находка у озера Боровое. III—V вв.

RECTANGULAR PLAQUE
Chance find from burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

ТРАПЕЦИЯҒА ҰҚСАС ӘШЕКЕЙ
Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

БЛЯХА ТРАПЕЦИЕВИДНАЯ
Случайная находка у озера Боровое. III—V вв.

TRAPEZOIDAL BUCKLE
Chance find from burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

ТАҒАҒА ҰҚСАС ЕТІП ЖАСАЛҒАН ӘШЕКЕЙЛЕР
Бурабай көлі маңындағы қабірден
ойда жоқта табылған қазына. III—V ғғ.

БЛЯХИ ПОДКОВОБОБРАЗНОЙ ФОРМЫ
Случайные находки у озера Боровое. III—V вв.

HORSE-SHOE SHAPED BUCKLES
Chance finds from burial ground near Lake Borovoye.
Third-fifth centuries

СЫРҒА

Батыр көлі маңынан ойда жоқта
табылған қазына. III ғ.

СЕРЬГА

Случайная находка у озера Батыр. III в.

EAR-RING

Chance find near Lake Batyr. Third century

БАСҚА БАЙЛАЙТЫН ӘШЕКЕЙЛІ БАЙЛАМША

Батыр көлі маңынан ойда жоқта
табылған қазына. III ғ.

ГОЛОВНАЯ ПОВЯЗКА С БЛЯШКАМИ

Случайная находка у озера Батыр. III в.

HEAD BAND WITH PLAQUES

Chance find near Lake Batyr. Third century

АЙ БЕЙНЕЛІ ІЛДІРГІ

Батыр көлі маңынан ойға жоқта
табылған қазына. III ғ.

ПОДВЕСКА ПОЛУСФЕРИЧЕСКАЯ

Случайная находка у озера Батыр. III в.

HEMISPHERICAL PENDANT

Chance find near Lake Batyr. Third century

ҚҰТЫ

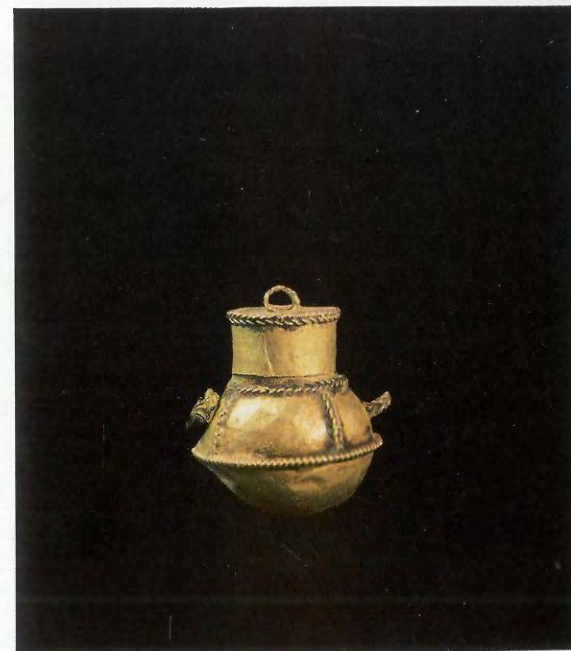
Батыр көлі маңынан ойға жоқта
табылған қазына. III ғ.

ФЛАКОН МИНИАТЮРНЫЙ

Случайная находка у озера Батыр. III в.

MINIATURE FLASK

Chance find near Lake Batyr. Third century

СЫРҒАЛАР

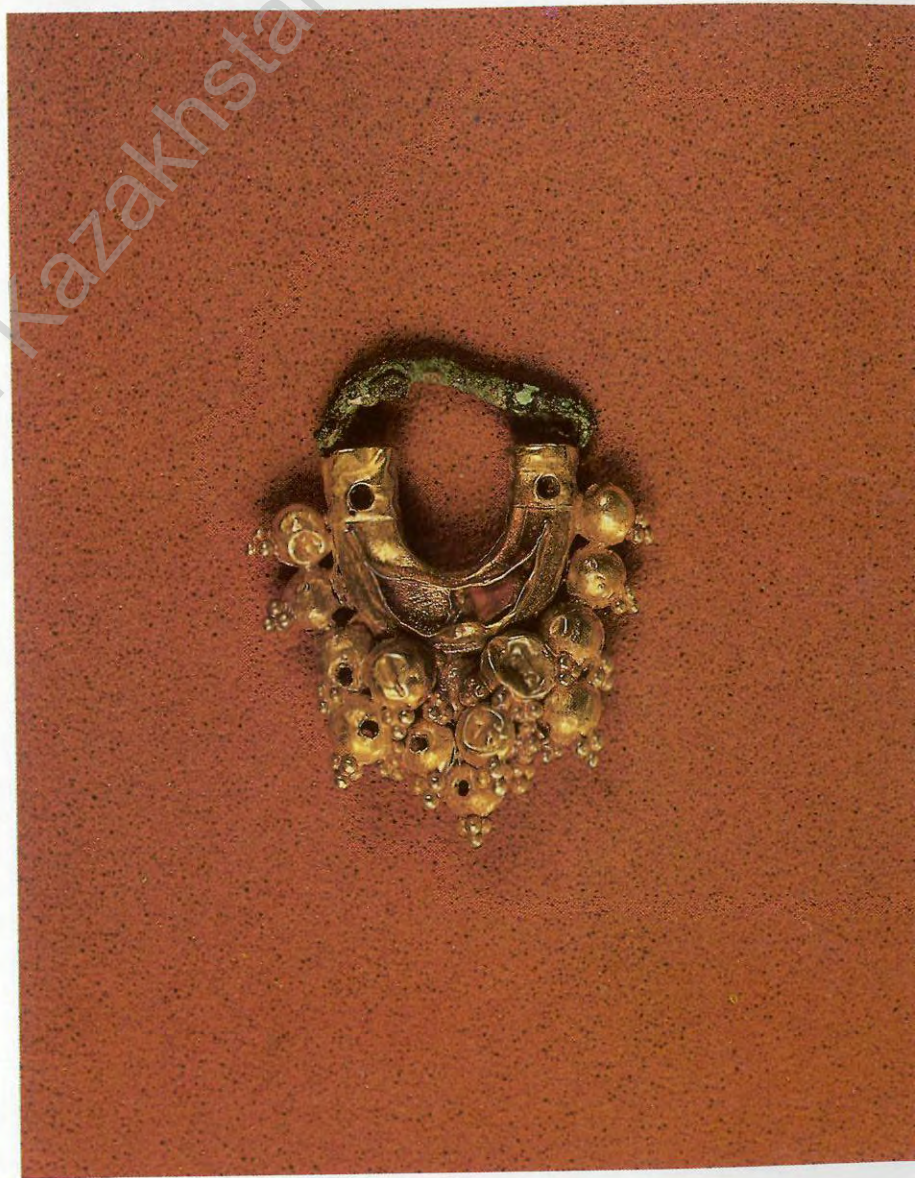
Көкмардан бейіті. III—V ғғ.

СЕРЬГИ

Могильник Кок-Мардан. III—V вв.

EAR-RINGS

Kok-Mardan Barrow. Third-fifth centuries

УМБОН
Лебедевка бейіті. XII—XIV ғғ.

УМБОН
Могильник Лебедевка. XII—XIV вв.

PLAQUE (UMBON)
Lebedevka burial ground.
Twelfth-fourteenth centuries

УМБОН
Лебедевка бейіті. XII—XIV ғғ.

УМБОН
Могильник Лебедевка. XII—XIV вв.

PLAQUE (UMBON)
Lebedevka burial ground.
Twelfth-fourteenth centuries

«ҚАРА ӨРІК ГҮЛІ» ӨРНЕГІ САЛЫНҒАН
ТОСТАҒАН

Шеңгелді маңындағы қабірген ойда жоқта
табылған қазына. XIII—XIV ғғ.

ЧАША С ОРНАМЕНТОМ «ЦВЕТКОМ СЛИВЫ»

Случайная находка у п. Чингельды. XIII—XIV вв.

BOWL WITH FLOWER
OF A PLUM-TREE ORNAMENT
Chance find from burial ground near village
Chingeldy. Thirteenth-fourteenth centuries

«ҰЗАҚ ҒҰМЫР ӨРНЕГІ» МОТИВИМЕН
ЖАСАЛҒАН БЕЛДІК ӘШЕКЕЙЛЕРІ
Шеңгелді маңындағы қабірден ойда жоқта
табылған қазына. XIII—XIV ғғ.

БЛЯХИ С МОТИВОМ «УЗЕЛ ДОЛГОЛЕТИЯ»
Случайные находки у п. Чингельды. XIII—XIV вв.

BUCKLES WITH "KNOT OF LONGEVITY" MOTIF
Chance finds from burial ground near village
Chingeldy. Thirteenth-fourteenth centuries

ГҮЛГЕ ҰҚСАС ӘШЕКЕЙЛЕР
Шеңгелді маңындағы қабірден ойда жоқта
табылған қазына. XIII—XIV ғғ.

БЛЯХИ В ВИДЕ ЦВЕТКА
Случайные находки у п. Чингельды. XIII—XIV вв.

BUCKLES IN THE FORM OF "A FLOWER"
Chance finds from burial ground near village
Chingeldy. Thirteenth-fourteenth centuries

АЖДАЧА. ПЛАСТИНА

Шеңгелді маңындағы қабірген ойға жоқта
табылған қазына. XIII—XIV ғғ.

ДРАКОН. ПЛАСТИНА

Случайная находка у п. Чингельды. XIII—XIV вв.

DRAGON. PLAQUE

Chance find from burial ground near village
Chingeldy. Thirteenth-fourteenth centuries

